

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2022 30 stp

Fakultet for miljøvitenskap og naturforvaltning

Rovdyrturismes potensiale som et konfliktdempende tiltak

The potential of apex predator tourism as a tool for
conflict mitigation

Niklas Wilhelm Wilhelmsen

Naturbasert reiseliv

FORORD

Dette er en avsluttende oppgave etter mine to år på masterstudiet Naturbasert Reiseliv på Norges miljø- og biovitenskaplige Universitet i Ås. Etter å ha bodd og studert tre år i Stor-Elvdal tidligere har jeg fått et innblikk i rovdyrkonflikten i dette området og var interessert i å sette meg enda dypere inn i det. Derfor falt valget på en slik type oppgave om de store rovdyrene, til tross for at det er et konfliktfylt tema.

Jeg vil rette en stor takk mine veiledere Hilde Nikoline Hambro Dybsand og Lovisa Ulrica Molin for all hjelpen jeg har fått til denne masteroppgaven. Det hadde ikke gått uten dere. Jeg vil også rette en stor takk til Mathilde Thoresen Bakken som har bistått meg i korrekturlesing og hjelp med å utforme de grafiske figurene. Det er godt å ha teknisk hjelp når man er et naut med teknologi.

Må ikke glemme alle mine medstudenter som også har gjort de to årene på Ås til en morsom og opplevelseshell tid. Dere veit hvem dere er.

Niklas Wilhelm Wilhelmsen. Ås, mai 2022

SAMMENDRAG

Denne oppgaven handler om hvilken effekt rovdyrturisme vil kunne ha på meninger om store rovdyr i Stor-Elvdal og Rendalen. For å kartlegge hvilken effekt det vil kunne ha er det tatt utgangspunkt i teoriene det kognitive hierarkiet og verdiorientering for natur og vilt, for å vite om meningene bunner i verdier, grunnleggende tro, holdninger eller normer. Det tas utgangspunkt i følgende problemstilling: Hvilken effekt vil rovdyrturisme kunne ha på oppfatningen lokalbefolkningen i Stor-Elvdal kommune og Rendalen kommune har av store rovdyr?

For å svare på problemstillingen ble det gjennomført semi-strukturerte dybdeintervjuer med 4 forskjellige informanter, som er en del av lokalbefolkningen i Stor-Elvdal og Rendalen. I oppgaven vil funnene fra disse intervjuene diskuteres og bli sammenlignet opp mot annen relevant forskning.

Rovdyrpolitikken i dag står overfor en rekke utfordringer og dilemmaer. Norge er forpliktet til å ta vare på bestandene av store rovdyr gjennom konvensjoner, men rovdirene bidrar også til konflikter med lokalsamfunnet i de rurale områdene de befinner seg i. Informantene uttalte seg om at det er sterke verdier for makt, tradisjon, sikkerhet og overensstemmelse i studieområdet. Spesielt var verdier for makt noe som står sentralt. Lokalbefolkningen føler at den nasjonale rovdirepolitikken ikke tar nok hensyn til de som kjenner på de negative konsekvensene. Det er derfor usikkert om rovdireturisme vil ha en positiv effekt på disse verdiene, ettersom det kan bli sett på som enda en måte å neglisjere befolkningen i de rurale områdene. Det viste seg allikevel at de som i utgangspunktet stiller seg positive til rovdire også vil kunne stille seg negative til rovdireturisme.

Negative holdninger vil bli dannet gjennom direkte eller indirekte negative opplevelser og her kan rovdireturisme ha en positiv effekt på meninger om store rovdire. Om kunnskapsrike guider kan bidra til å gi personer positive opplevelser med store rovdire kan dette erstatte de negative opplevelsene og negative holdningene.

De ulike rovdirene oppleves forskjellig for lokalbefolkningen, hvor enkelte anses som mindre konfliktfylte. Ulv er den arten som blir ansett som den største bidragsyteren til konflikter i området. Bjørn, jerv og gaupe skaper mindre konflikter, og vil derfor egne seg bedre til rovdireturisme. Det er imidlertid usikkert om personer med negative meninger og frykt for store rovdire vil være villig til å betale for å delta på en slik type turisme. Det vil være viktig

for det videre konfliktdempende arbeidet i regionen å ta hensyn til at dette blitt like mye en konflikt mellom mennesker som en konflikt mellom menneske og vilt.

ABSTRACT

My thesis discusses in what way apex predator tourism could work as a conflict mitigating tool in Stor-Elvdal and Rendalen. In order to understand what the opinions on large carnivores was based on, I used the theories about the cognitive hierarchy and wildlife value orientations. The main objective was: What kind of effect could apex predator tourism have on the perception of large carnivores in Stor-Elvdal and Rendalen?

To answer this main objective, semi-structured in-depth interviews were conducted with four of the local residents in Stor-Elvdal and Rendalen. In this thesis I will discuss my results and compare them to other relevant research.

The politics about the large carnivores faces a lot of challenges and dilemmas. Norway is obliged to have sustainable populations of the large carnivores through different conventions. But the large carnivores are also a source of conflict in the rural areas in Norway. The informants pointed out that there are strong values for power, tradition, security and conformity in the study area. Especially values for power. The local residents feel that the national politics about large carnivores does not take enough concern for the negative effects the large carnivores have on them. Which is why it's rather uncertain if apex predator tourism would have a positive impact on these kinds of values, as it can be viewed as another way to neglect the local residents.

Negative attitudes will be formed by either direct or indirect negative experiences. Which is why apex predator tourism could have positive effects on attitudes towards large carnivores. With the use of knowledgeable guides, they can contribute to give people positive experiences with the large carnivores. The positive experiences could replace the negative experiences and promote positive attitudes.

The different species of large carnivores are perceived differently in the local community. Some of them are perceived to contribute more to the conflicts than others. Wolf is the one that is perceived as the biggest contributor to conflicts, while bear, wolverine and lynx are perceived as less troublesome. Which is why bear, wolverine and lynx would be of better use in apex predator tourism. Although it is uncertain if people with negative meanings and fear of the large carnivores are willing to pay and participate in this kind of tourism. For the future conflict mitigating work in the region, it is important to acknowledge that this conflict is just as much of a conflict between people as it is a conflict between people and the large carnivores.

INNHALDSFORTEGNELSE

Forord	1
Sammendrag	2
Abstract	4
1 Introduksjon.....	7
1.1 Rovdyrkonflikten i Norge.....	7
1.2 Dagens konfliktdempende tiltak.....	8
1.3 Viltturisme som et konfliktdempende tiltak	9
1.4 Problemstilling	10
2 Teoretisk grunnlag.....	12
2.1 Naturbasert reiseliv og viltturisme	12
2.1.1 Effekter av viltturisme	12
2.2 Det kognitive hierarkiet.....	13
2.2.1 Verdier.....	14
2.2.2 Forholdet mellom de ulike verdiene.....	18
2.2.3 Holdninger og normer	20
2.3 Verdiorientering for natur og vilt	20
2.3.1 Verdenssyn og prinsipper for hvordan vilt og natur skal behandles	21
2.4 Verdisetting av forskjellige arter	22
2.5 Sannsynligheten for å bli angrepet av ulv	24
3 Casebeskrivelse og Metode	25
3.1 Caseområde Stor-Elvdal og Rendalen kommune.....	25
3.1.1 Stor-Elvdal kommune.....	25
3.1.2 Rendalen kommune	26
3.1.3 Rovdyr i Stor-Elvdal og Rendalen kommune.....	26
3.2 Metode.....	27
3.2.1 Datainnsamling.....	28
3.2.2 Gjennomføring av intervjuene.....	29
3.2.3 Dataanalyse og presentasjon av resultatet	30
3.2.4 Vurdering av metode	31
4 Resultat	33
4.1 Informanter	33
4.2 Verdier.....	33
4.2.1 Selvstendige tankegang, hedonisme og velvilje	33
4.2.2 Stimulering	34

4.2.3	Overensstemmelse	35
4.2.4	Oppnåelse	35
4.2.5	Makt.....	36
4.2.6	Sikkerhet.....	37
4.2.7	Tradisjon.....	37
4.2.8	Universalisme	38
4.3	Grunnleggende tro.....	39
4.4	Holdninger og normer	40
4.5	Verdiorientering for natur og vilt	42
4.5.1	Verdenssyn	42
4.5.2	Prinsipper for hvordan vilt og natur skal behandles	43
4.6	Tanker om rovdyrturisme	45
5	Diskusjon.....	47
5.1	Betydningen av verdier.....	47
5.1.1	Verdier for makt	47
5.1.2	Verdier for tradisjon	48
5.1.3	Verdier for sikkerhet og overensstemmelse	49
5.2	Verdiorientering for natur og vilt	51
5.3	Verdsetting av arter	52
5.4	Betydningen av holdninger og normer	53
5.4.1	Holdninger.....	53
5.4.2	Normer.....	54
5.5	Konflikter mellom vern og turisme	54
6	Konklusjon	56
6.1	Praktiske implikasjoner	57
6.2	Begrensninger og forslag til videre forskning	57
7	Kildeliste	59
8	Vedlegg	65
8.1	Intervjuguide (Vedlegg I).....	65

1 INTRODUKSJON

Rovdyrpolitikken i Norge er et konfliktfylt tema og har vært et av de største politiske diskusjonene siden de store rovdyrenes tilbakekomst på 80- og 90-tallet (Kaltenborn et al., 1999). Rovdyrkonflikten har et mangfold av synspunkter og hensyn som må tas, noe som gjør det til et aktuelt og kritisk tema. Norge er forpliktet gjennom Bernkonvensjonen å ha levedyktige bestander av truede arter og bevare deres leveområder (ETS, 1979)(ETS, 1979). Blant annet er ulv (*Canis lupus*), jerv (*Gulo gulo*) og gaupe (*Lynx lynx*) nevnt som spesifikke arter som skal bevares. Norge er også forpliktet gjennom konvensjonen for biologisk mangfold å bevare det biologiske mangfoldet (CBD, 1992). Forvaltningen av store rovdyr i Norge er løst på en måte hvor det er bestemt at vi skal ha store rovdyr i et område og beitedyr i et annet område for å minske trusselen store rovdyr kan utgjøre mot beitedyr. For den delen av befolkningen som lever med store rovdyr i nærområdet sitt er tilstedeværelsen av store rovdyr en bidragsyter til frykt (Røskaft et al., 2007), konflikt mellom bygdefolket og byfolket (Kaltenborn & Bjerke, 2002) og maktmistillit (Barmoen, 2022). Dagens konfliktdempende tiltak baserer seg i stor grad på økonomisk kompensasjon. Et alternativ kan være å benytte turisme basert på store rovdyr. Viltturisme kan bidra til positive meninger om konfliktfylte arter (Borges de Lima & Green, 2017), men det er allikevel ikke sikkert. Faktorer som vil kunne spille inn på utfallet vil blant annet være kvaliteten på guidene benyttet og til hvilken grad det samarbeides med lokale næringer (Macdonald et al., 2017).

1.1 ROVDYRKONFLIKTEN I NORGE

Interaksjoner mellom mennesker og dyr har i lang tid blitt sett på med et antroposentrisk syn, som tar utgangspunkt i at mennesker er universets sentrum. Det har derfor vært størst fokus på konflikter, og spesielt de konfliktene som påvirker mennesker negativt (Frank & Glikman, 2019). Negative påvirkninger strekker seg fra ødeleggelse av avlingene våre og andre menneskelige eiendeler, til predasjon av husdyr, skade og fatale angrep på mennesker påført av vilt. Grunnen til dette ensidige fokuset kan være fordi disse typer konflikter blir ansett å være en av de største utfordringene innen naturforvaltning og naturvern. I nyere tid har fokuset i menneske-vilt interaksjoner gjennomgått et paradigmeskifte, hvor alle interaksjoner mellom mennesker og vilt blir ansett som like viktige. Menneske-vilt interaksjoner inkluderer nå alle interaksjoner mellom menneske og vilt; negative, nøytrale og positive (Frank & Glikman, 2019). Det tidligere synet på menneske-vilt interaksjoner har medført konkurranse om habitat og naturressurser, hvor mennesker har kommet ut på toppen som den mest

dominerende arten på planeten. Dette har videre medført en masseutryddelse av flere arter, både bevisst og ubevisst (Nyhus, 2016).

I Norge finnes det fire store rovdyr; brunbjørn (*Ursus arctos*), ulv, jerv, og gaupe. I 1845 kom det en lov i Norge som het «Lov om Udryddelse af Rovdyr og Fredning af andet Vildt». Et av lovens formål var å utrydde de fire store rovdyrene fordi vi anså dem som en for stor konkurrent om naturressursene (SSB, 2004). Rovdyrene tok livet av og skadet mange av husdyrene våre, som sau (*Ovis aries*) og storfe (*Bos taurus*), men de tok også livet av mye elg (*Alces alces*) og reinsdyr (*Rangifer tarandus*) som vi anså som våre å jakte på.

Etter en periode med hard beskatning av rovdyrene, har de naturlig etablert seg tilbake i Norge etter fredningen av bjørn, ulv og jerv tråde i kraft i 1973 (Miljøstatus, 2021a, 2021b, 2022). Gaupe ble fredet i 1992 (Rovdata, 2022b). I dag finnes det ca. 160 brunbjørn (Rovdata, 2022a), 57-58 helnorske ulv (52-56 grenseulv) (Rovdata, 2022d), 386 jerv (Rovdata, 2022c) og 395 gauper (Rovdata, 2022b). Til forskjell fantes det for eksempel ca. 3000 bjørn i Norge på 1800-tallet (Miljøstatus, 2022). Til tross for de lave tallene av rovdyr i landet og skiftet fra et rent antroposentrisk verdenssyn til et mer økosentrisk verdenssyn, som i større grad likestiller mennesker og dyr, er det fortsatt negative meninger om de store rovdyrene i Norge (Røskaft et al., 2007).

1.2 DAGENS KONFLIKTDEMPENDE TILTAK

Etter at de store rovdyrene etablerte seg i Norge igjen økte konflikten mellom landbruket som har beitedyr på utmarksbeite og rovdyrene. Som et resultat av dette ble rovdyrpolitikken et av landets største politiske problemer (Kaltenborn et al., 1999). I Norge er det en tradisjon for å ha beitedyr på utmarksbeite, spesielt for sauebønder. I 2019 var det registrert 1 000 000 sauer i Norge. Av disse individene kom omtrent 102 000 sauer ikke tilbake etter å ha vært på utmarksbeite. De fleste av disse sauene ble aldri funnet, og det er derfor vanskelig å anslå hvordan de døde. Rundt 17 566 av disse 102 000 sauene som ikke kom tilbake på høsten, ble offisielt registrert som drept av store rovdyr (Dyrebeskyttelsen, 2021).

Økonomisk kompensasjon blir brukt som et konfliktdepende tiltak etter at konflikten har oppstått flere steder i verden (Ravenelle & Nyhus, 2017). Dette er også tilfellet i Norge (Lovdata, 2014). I året 2020-2021 ble det utdelt 81 572 543kr tildelt bønder (Rovbase, 2022). Når slike kompensasjoner blir utbetalt uten noen form for krav til konfliktdepende tiltak før konflikten skjer (for eksempel tilstrekkelig inngjerding), kan dette faktisk være med på å

oppmuntre bønder til å ikke investere i slike tiltak (Bulte & Rondeau, 2007). I dagens forskrift om erstatning for tap av husdyr til store rovdyr er det listet opp hvilke krav som må være oppfylt for å få økonomisk kompensasjon. Et av disse kravene lyder som følger: *«dyreeier har handlet aktsomt og har gjort det som med rimelighet kan forventes for å avverge eller redusere tap, vurdert i forhold til de verdier som står på spill og den foreliggende risiko»* (Lovdata, 2014). Dette kravet er vagt og sier ikke spesifikt hva som er forventet som et konfliktdempende tiltak.

Et slikt konfliktdempende tiltak vil uansett bare dekke de negative opplevelsene husdyreiere opplever, til tross for at de negative meningene om rovdyrene bunner i andre ting som frykt (Røskaft et al., 2007) og konkurranse om ressurser (Kaltenborn & Bjerke, 2002). Da Røskaft et al. (2007) så på hva som også forårsaket positive meninger om store rovdyr, fant de ut at en av de sterkeste grunnene var spenning og begeistring over å se store rovdyr i deres naturlige habitat. Med bakgrunn i dette tenker jeg det ville kunne være interessant å se på hvordan viltturisme basert på de store rovdyrene vil kunne funke som et konfliktdempende tiltak.

1.3 VILTTURISME SOM ET KONFLIKTDEMPENDE TILTAK

Viltturisme vil kunne ha positive effekter for bevaring av ville og truede arter, og kan også bidra til bevaring av leveområder (Higginbottom et al., 2001). Om myndigheter og lokalbefolkning vil kunne se at viltturisme gir noe tilbake til samfunnet i form av verdiskaping vil det kunne bidra til en høyere aksept for å ha ville dyr i nærområdet sitt. Det vil også kunne bidra til å heve verdsettelsen av ulike typer vilt. En viktig faktor for at dette skal kunne skje er at deltakerne har en betydningsfull og emosjonell opplevelse med naturen eller vilt. Slike opplevelser vil kunne bidra til endringer i fundamentale verdier og holdninger til naturen og vilt (Vining & Merrick, 2012). Ved å benytte seg av kunnskapsrike guider kan det være med på å gjøre folk mer oppmerksomme på truslene enkelte arter står overfor og dermed også bidra til bevaring av truede arter (Macdonald et al., 2017). Om det er hyppige besøk av turister i områder med vilt, vil det også kunne bidra til å minke krypskyting av truede arter (Higginbottom et al., 2001). Viltturisme vil også kunne bidra til å heve kunnskapsnivået om aktuelle arter og hvilke trusler de står overfor, men også hvordan en skal oppføre seg overfor de aktuelle artene (Larm et al., 2018). Det å vite hvordan du skal oppføre deg overfor ulike arter vil kunne være ekstra viktig med store rovdyr, som potensielt kan utgjøre en fare for mennesker. Det er dog viktig å bemerke seg at viltturisme vil kunne ha interessekonflikt mellom ulike næringer (Borges de Lima & Green, 2017), og det er spesielle

hensyn som må tas til turisme basert på rovdyr – som sikkerhet for mennesker, menneske-vilt konflikter og det faktum at store rovdyr har ekstra krevende økologiske og biologiske behov (Macdonald et al., 2017).

For lokalbefolkningen kan turisme basert på arter som forårsaker problemer i lokalsamfunnet være å ta et knefall for en politikk de ikke er enige i (Brennodd, 2017). Spesielt for bønder som har beitedyr på utmarksbeite, kan turisme basert på store rovdyr ikke ha en konfliktdempende effekt, ettersom store rovdyr vil kunne ta livet av beitedyr (Kessel, 2018). Det vil også kunne være med på å skape konflikt mellom byfolk og bygdefolk (Hemson et al., 2009). Rovdyr bor ofte i nærområdet til bygdefolk, og bygdefolk vil dermed være de som kjenner på konsekvensene. Byfolket som ikke har rovdyr i nærområdet sitt vil ofte være mer positive til store rovdyr (Karlsson & Sjöström, 2007). Rovdyrturisme kan også være med på å skape sterkere fronter mellom bønder i samme lokalsamfunn, ettersom enkelte vil kunne kjenne mer på konsekvensene enn andre (Ohrens et al., 2021). Viltturisme vil også kunne ha en negativ effekt om viltet blir habituert til menneskers nærvær (Cui et al., 2021). Dette kan føre til en høyere intraspesifikk konkurranse blant arter, som kan forårsake et høyere nivå av aggressivitet, og kan også føre til at vilt trekker nærmere områder mennesker befinner seg i.

Det er også viktig å bemerke seg at viltturisme vil kunne ha negative effekter på vilt (Rizzolo, 2017). Over hvor lang tid av gangen, intensiteten og hyppigheten av menneskelig forstyrrelser gjennom viltturisme vil være påvirkningsfaktorer for hvilken grad viltet blir negativt påvirket (Steven et al., 2011). Selv om en reaksjon fra et vilt kan være en umiddelbar respons (at dyret løper, økt puls, økt stress), vil det kunne ha langvarige effekter. For eksempel kan det å støkke et rådyr øke sjansen for at det blir drept av rovdyr. Jo mer tid rådyret bruker på å løpe, jo mindre tid kan den bruke på å spise – som igjen kan ha en effekt på individets fødselssuksess og dermed ha en negativ effekt på populasjonen.

1.4 PROBLEMSTILLING

Tidligere forskning viser altså at viltturisme vil kunne ha både positive og negative effekter på hvorvidt lokalbefolkning tolerer å ha store rovdyr i nærområdet sitt. Formålet med denne oppgaven blir derfor å kartlegge hvilken effekt rovdýrturisme kan ha på lokalbefolkningen i Stor-Elvdal og Rendalen kommune. Vil rovdýrturisme gjøre folk mer positive eller negative til å ha store rovdyr i nærområdet sitt? Med bakgrunn i dette satte jeg følgende problemstilling:

Hvilken effekt vil rovdyrturisme kunne ha på oppfatningen lokalbefolkningen i Stor-Elvdal kommune og Rendalen kommune har av store rovdyr?

Meningene om store rovdyr kan bunne i ulike kognitive nivåer, som verdier, grunnleggende tro eller holdninger og normer. Hvilket kognitivt nivå meningene bunner i vil være med på å si hvilken effekt rovdyrturisme vil kunne ha, ettersom rovdyrturisme vil kunne påvirke enkelte kognitive nivåer forskjellig.

2 TEORETISK GRUNNLAG

2.1 NATURBASERT REISELIV OG VILTTURISME

Naturbasert reiseliv er et vagt uttrykk og har flere definisjoner. Jeg velger å definere det som former for turisme som tar del i og med naturen, ut ifra min egen tolkning av Mehmetoglu (Mehmetoglu, 2007) sin beskrivelse av naturbasert reiseliv. Enkelte deler av naturbasert reiseliv har et større fokus på at det skal være bærekraftig og ikke en trussel mot vilt og natur. En av formene for naturbasert reiseliv som sikter seg inn på dette er viltturisme.

Viltturisme er en nisje innenfor naturbasert reiseliv, som ønsker å oppfylle menneskers behov for å møte og ta del i den naturlige verdenen med vilt. (Higginbottom, 2004) definerer viltturisme som «... *turisme basert på møter med ville dyr... enten i deres naturlige miljø eller i fangenskap*». Det kan også defineres som «(viltturisme er)... *en naturbasert reiseliv nisje som baserer seg på interaksjoner med vilt og viltkikking, entes i deres naturlige habitat, semi-fangenskap eller fangenskap*» (Borges de Lima & Green, 2017). Viltturisme innebærer både konsumerende (jakt, fiske) og ikke-konsumerende (viltkikking, fotografi, fôring) former for menneske-vilt interaksjoner.

Denne oppgaven dreier seg hovedsakelig om hvilken effekt viltkikkingsturisme vil kunne ha. Viltkikkingsturisme kan defineres som en form for organisert turisme som tar utgangspunkt i å kikke på vilt i deres naturlige habitat (Tapper, 2006). I utgangspunktet dreier det seg om å observere vilt, men det kan i enkelte tilfeller også dreie seg om interaksjoner med vilt gjennom for eksempel berøring av vilt eller fôring.

2.1.1 Effekter av viltturisme

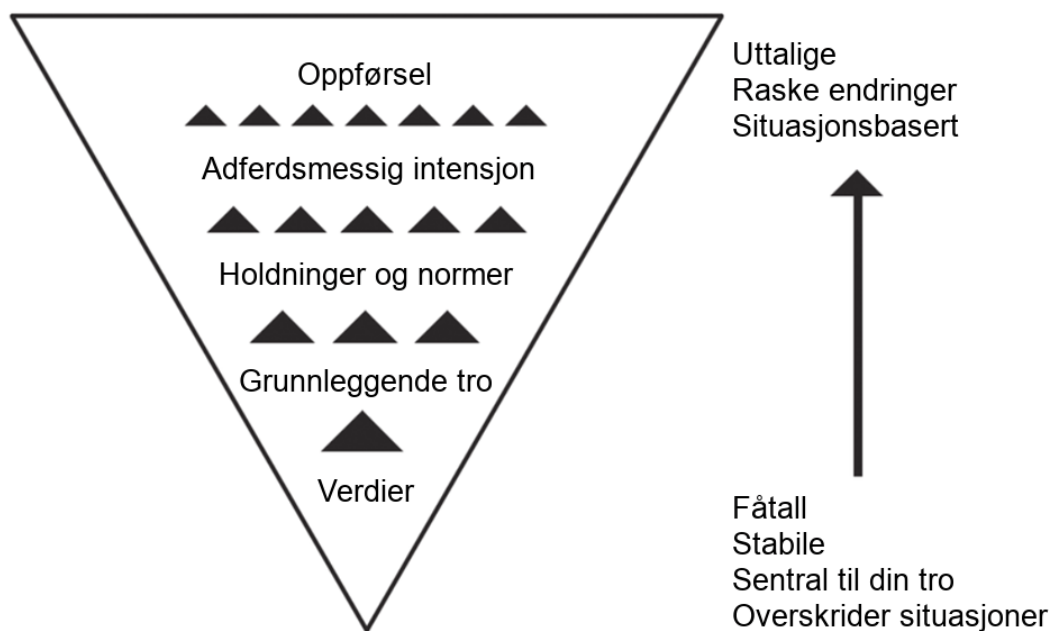
Viltturisme kan ha positive effekter. Dette finnes det gode eksempler på i Afrika. Afrika er et av de mest viltrike kontinentene på jorda. Hele 80% av internasjonale tilreisende til Afrika er koblet opp mot viltturisme. I 2015 dro 53 millioner internasjonale turister til Afrika, noe de tjente 33 milliarder US dollar på. Enkelte turister er villig til å betale opp mot 24 000-71 000 US dollar for å jakte på og felle en vill løve (Borges de Lima & Green, 2017). Hvis viltturisme kan anskaffe slike summer, vil dyret i seg selv kunne bli ansett som mer verdifullt og ikke bare en bidragsyter til konflikter. Viltturisme kan også bidra til bevaring av arter ved å øke kunnskapsnivået om vilt, skape verdsettelse for vilt og gi økonomiske bidrag til naturvernorganisasjoner (Borges de Lima & Green, 2017; Buckley, 2004). Viktigheten med å engasjere publikummet til deltakende opplevelser og refleksjoner under viltturisme vil kunne

være en avgjørende faktor (Ballantyne et al., 2018). Dette vil kunne påvirke positivt på oppførsel i og med natur og vilt i etterkant.

Viltturisme kan allikevel også ha negative konsekvenser. Et av målene med viltkikkingsturisme er å kunne kikke på uforstyrret vilt i deres naturlige habitat, hvor et av sluttmålene kan være å bidra til bevaring av vilt (Newsome et al., 2005). Paradokset med denne type turisme som fokuserer på og tar i bruk de naturlige omgivelsene og vilt som bor der, er at selve turismen kan bidra til å putte press på ressursene den er avhengig av og baserer seg på (Kuenzi & McNeely, 2008). Gjort feil vil viltturisme kunne ha negative konsekvenser på lokale økosystem ved at det forstyrrer viltet (Buckley, 2004).

2.2 DET KOGNITIVE HIERARKIET

Det kognitive hierarkiet er en teori som baserer seg på ulike kognitive nivåer som gis uttrykk for gjennom handlinger og oppførsel. Disse nivåene består av verdier, grunnleggende tro, holdninger og normer, adferdsmessig intensjon og oppførsel (Homer & Kahle, 1988). De ulike nivåene bygger på hverandre i en invertert pyramide, med verdier nederst og oppførsel på toppen (Figur 1). Det vil si at måten du oppfører deg på og utfører handlinger baserer seg på din adferdsmessige intensjon. Din adferdsmessige intensjon er dine tanker og intensjoner om å delta i en spesifikk måte å oppføre deg på eller utføre handlinger. Dine adferdsmessige intensjoner bygger igjen på dine holdninger til spesifikke temaer og de ulike normene du eller samfunnet følger. Holdninger og normer vil basere seg på din personlige grunnleggende tro, og din grunnleggende tro baserer seg på et sett med ulike verdier og hvilke verdier du setter høyest (Fulton et al., 1996). I forskning på forholdet mellom mennesker og vilt har grunnleggende tro blitt byttet ut med verdiorientering for natur og vilt i flere studier (Jacobs et al., 2018). Teorien om verdiorientering for natur og vilt vil jeg forklare nærmere i delkapittel 2.3.

Figur 1. Modell for det kognitive hierarkiet. Originalt fra Fulton et al (1996).

Teorien om det kognitive hierarkiet bygger på at de ulike kognitive nivåene vektlegges forskjellig. De høyere rangerte kognitive nivåene, som for eksempel holdninger og normer, vil kunne være uttalige og vil begrense seg kun til dine direkte eller indirekte opplevelser (Manfredo, 2008). Til forskjell er verdiene basert på grunnleggende menneskelige biologiske og psykologiske behov, og er derfor et avgrenset antall og omhandler abstrakte og universale konsepter, som for eksempel sikkerhet (Schwartz, 2012). Dette gjør at det vil være lettere å endre på de høyere rangerte kognitive nivåene enn de lavere rangerte kognitive nivåene. Jo lenger ned på den inverterte pyramiden du kommer, jo vanskeligere er det å endre kognisjonen (Fulton et al., 1996; Heberlein & Black, 1981; Rajecki, 1990). På grunn av mangfoldet av hva de øvrige kognitive nivåene (som holdninger og normer) kan basere seg på, vil jeg her gå mest i dybden på verdier – ettersom dette er et avgrenset antall og vil være basisen for de øvrige kognitive nivåene.

2.2.1 Verdier

Noe som kjennetegner det nederst, rangerte kognitive nivået *verdier* er at det er avgrenset til et begrenset antall abstrakte temaer. Det er blitt identifisert så mange som 36 ulike grunnleggende verdier (Rokeach, 1973), men jeg vil ta utgangspunkt i de 10 grunnleggende verdiene Schwartz (1992) har beskrevet.

Grunnleggende verdier er basert på de grunnleggende behovene et menneske har, både biologisk og psykologisk. Alle enkeltpersoner har et sett med grunnleggende verdier, hvor

enkelte verdier står sterkere enn andre, og det kan være forskjellig hvordan vi som enkeltpersoner vektlegger disse verdiene. Kjennetegnet for alle verdiene er at det er seks hovedtrekk som går igjen i dem (Schwartz, 2012):

- 1) **Verdier er tro som vil påvirke deg.** Det vil si at når en av dine grunnleggende verdier blir aktivert vil de påvirke dine følelser. Hvis du setter verdier for makt høyt og du føler deg maktesløs vil du kunne bli frustrert. Setter du verdier for sikkerhet høyt, og du føler at din sikkerhet ikke blir ivaretatt, vil du kunne bli redd.
- 2) **Verdier er knyttet opp mot mål du vil oppnå.** Dine mål og ønsker i livet baserer seg på de verdiene du setter høyt. Hvis du setter verdier for stimulering høyt, vil du være på jakt etter situasjoner hvor du vil bli stimulert.
- 3) **Verdier overskrider en spesifikk situasjon eller handling.** Verdier baserer seg mer på helhetlige temaer. Oppnåelse- eller maktverdier kan for eksempel være viktig i politikk og forretninger. Dette skiller verdier fra holdninger og normer som normalt sett baserer seg på spesifikke situasjoner, handlinger eller objekter.
- 4) **Verdier fungerer som en standard og setter krav til ulike situasjoner.** Vi mennesker bestemmer hva som er bra og dårlig, hva som er okay eller ikke okay, hva som er verdt å gjøre eller ikke verdt å gjøre, basert på hvilken konsekvens det vil ha for verdiene vi setter høyt. Påvirkningen verdiene har for din oppførsel vil allikevel sjeldent være bevisst. De gangene du kanskje vil bli bevisst på påvirkningen en verdi har for en handling er hvis to verdier du setter høyt kolliderer i den aktuelle handlingen.
- 5) **Verdier er rangert basert på viktigheten i forhold til hverandre.** Enkeltpersoner sine verdier formerer en rangert liste som vil være med å karakterisere deg som et individ. Enkelte personer vil kunne vektlegge verdier for å ha selvstendige tanker og ideer høyere enn verdier for overensstemmelse, mens andre vil kunne sette verdier for sikkerhet høyere enn verdier for stimulering. Denne rangeringen innenfor et kognitivt nivå er også noe som skiller verdier fra høyere kognitive nivåer som holdninger og normer.
- 6) **Den relative viktigheten av flere verdier setter premisser for handlinger.** Holdninger og oppførsel er som regel et produkt av mer enn en verdi. Å oppsøke store rovdyr kan være et uttrykk for verdier for stimulering og universalisme, og kan gå på bekostning av verdier for sikkerhet og velvilje. Denne avveiningen mellom ulike verdier setter derfor premisser for hvilken handling du vil mest sannsynlig vil utføre.

Disse seks elementene kjennetegner alle verdier. Det som vil skille de forskjellige verdiene fra hverandre er hvilke mål og hvilken ulik motivasjon de forskjellige verdiene gir uttrykk for. Schwartz (1992) sin teori om verdier definerer ti ulike verdier og hva som motiverer de ulike verdiene. Grunnen til at verdier er noe som vil være felles for flere og i stor grad være universale, er at de bunner i en til tre ulike grunnleggende menneskelige behov (Schwartz, 2012). De grunnleggende behovene er biologiske behov et menneske har som et individ, en forutsetning for gode sosiale interaksjoner og overlevelses- og velferdsbehov for grupper. Jeg vil nå beskrive de ti ulike verdiene og hva som er motivasjonen for de ulike verdiene.

Selvstendig tankegang

Å ha en selvstendig tankegang, hvor det er viktig å ha kontroll over egne selvstendige tanker og meninger, bunner i behovet for kontroll og mestring. Slike verdier gir uttrykk for mål som selvstendig tankegang og selvstendige avgjørelser, å skape noe og utforskning.

Stimulering

Verdier for stimulering kommer fra behovet for variasjon i hverdagen og å bli stimulert intellektuelt og fysisk, for å ivareta et aktivitetsnivå som tilfredsstiller. Personer som setter stimuleringsverdier høyt vil oppsøke situasjoner som kan være utfordrende, gi adrenalin, og er spennende og varierende.

Hedonisme

Hedonisme er forbundet med ulike grunnleggende behov og gleden det gir å oppfylle dem. Det vil kunne komme til uttrykk ved målene av å være tilfredsstilt, ting eller situasjoner som gir seg selv glede, nyte livets goder og å være sanselig tilfredsstilt.

Oppnåelse

Å inneha ulike kompetanser innen ulike fagfelt er nødvendig for ens egen overlevelse, men også for å oppnå mål i det kollektive samfunnet. Verdier for oppnåelse bunner derfor i å ha kompetanse som gjør at personer som individer klarer å oppnå mål under samfunnets standarder som vil kunne gi sosial aksept.

Makt

I alle samfunn finnes det en maktforskjell, hvor det ofte er et forhold mellom dominans og underdanighet. For at de ulike gruppene innad i et samfunn skal akseptere dette må makt bli ansett som en verdi. Maktverdier er til dels todelt, hvor det på den ene siden uttrykker målene

om å oppnå en viss sosial status og prestisje i et samfunn – mens det på den andre siden uttrykker målene om å ha kontroll over personer og ressurser.

Sikkerhet

Sikkerhetsverdier omhandler å ville ivareta sin egen sikkerhet, men også sikkerhet som omhandler grupper. Verdier for sikkerhet er uttrykk for målene om å være sikker og trygg, være i harmoni med seg sjøl og et ønske om et stabilt samfunn og stabile forhold.

Overensstemmelse

Verdier for overensstemmelse dreier seg om å unngå handlinger som kan bidra til å forstyrre eller å undergrave sosiale interaksjoner på negative måter. Det vil si at enkeltpersoner med verdier for overensstemmelse vil unngå å delta i handlinger som vil kunne støte andre enkeltpersoner eller stride med sosiale normer.

Tradisjon

I alle menneskegrupper blir det utviklet ulike tankeganger, utøvelser og tro som representerer de kollektive opplevelsene og den kollektive troen for menneskegruppen. Dette blir symboler for hva som karakteriserer gruppens verdier, uttrykker gruppens solidaritet og er hva som holder liv i gruppa. Slike tradisjoner tar ofte form i religion, ulik tro og tanker om hvordan enkeltpersoner skal oppføre seg.

Velvilje

Verdier for velvilje kommer fra det grunnleggende behovet for sosiale interaksjoner uten konflikter og en følelse av tilhørighet. Det vil spesielt gjelde innad i familien eller i andre nære forhold. Velviljeverdier kommer til uttrykk gjennom at enkeltpersoner vil oppnå mål for å bevare og fremheve velvære for de som de er i nærkontakt med.

Universalisme

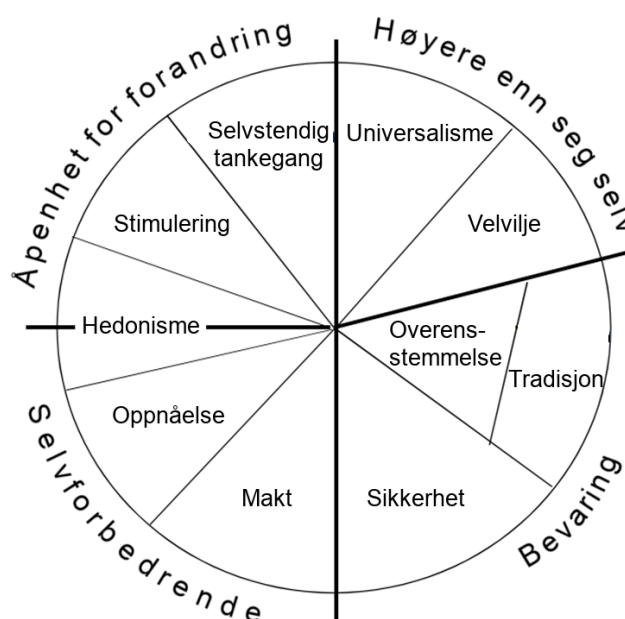
Universalisme er verdier som kan ligne på verdier for velvilje, men som strekker seg lenger enn bare nære forhold. Verdier for universalisme handler om å ha forståelse, toleranse, verdsettelse og et ønske om å bevare og fremheve velværen for alle mennesker og naturen. Dette er en verdi som enkeltpersoner gjerne får etter å ha sett eller vært i kontakt med folk utenfor de nære forholdene, eller når en enkeltperson blir klar over truslene naturressursene står overfor, som alt liv på jorda er avhengig av for å kunne eksistere.

2.2.2 Forholdet mellom de ulike verdiene

Som nevnt tidligere er de ti verdiene basert på hvilke mål og ønsker enkeltpersoner har i livet. Noen verdier har lignende eller like mål, mens andre har motstridende mål. Uansett så vil en handling du utfører være i tråd med minst en verdi og være motstridende med en annen verdi (Schwartz, 2012). For eksempel vil jakten på stimuleringsverdier ofte komme i konflikt med sikkerhetsverdier, da dette vil være motstridende verdier med ulik motivasjon. Til forskjell vil maktverdier og verdier for oppnåelse være kompatible, ettersom de ofte vil kunne ha like mål.

Denne avveiningen mellom de ulike verdiene vil kunne ha psykologiske, praktiske og sosiale konsekvenser, da to ulike verdier en setter høyt vil kunne være motstridende (Schwartz, 1992). For eksempel vil en person som røyker være klar over skadene dette kan medføre (sikkerhetsverdier), men legitimere handlingen fordi det føles godt (hedonismeverdier). Dette er den direkte, praktiske konsekvensen av handlingen å røyke. Dette er også en konsekvens en kan kjenne på psykisk ved å ha motstridende tanker, og det vil kunne ha sosiale konsekvenser – for eksempel ved at nær familie ikke forstår denne legitimeringen.

Figur 2 viser det totale forholdet mellom de ulike verdiene, samt hvilke verdier som er kompatible og hvilke som vil kunne komme i konflikt med hverandre (Schwartz, 2012). Figuren er delt inn i fire ulike grupper, hvor to og to grupper konkurrerer mer med hverandre enn de andre.

Figur 2. Forholdet mellom de ulike verdiene. Originalt fra Schwartz (2011).

Gruppen for *åpenhet for forandring* er motstridende

med gruppen for *bevaring*. På den ene siden med *åpenhet for forandring* finner vi verdiene for selvstendig tankegang, stimulering og delvis hedonisme. Dette er verdier som gir uttrykk for selvstendige tanker, følelser og handlinger, og åpenheten for nye impulser og forandring. Verdiene på gruppen *bevaring*, sikkerhet, overensstemmelse og tradisjon, legger vekt på selvbeherskelse, orden, bevaring av det gamle og motstand mot forandring. Verdiene

overensstemmelse og tradisjon deler et kakestykke, ettersom de deler de samme brede målene om å underordne seg de forventede sosiale normene. Tradisjon er lenger unna midten enn overensstemmelse. Dette er for å symbolisere at slike verdier strider mer med de motstridende verdiene enn overensstemmelse.

De to gjenværende gruppene er *selvforbedrende* og *høyere enn seg selv*. Gruppen for *selvforbedrende* verdier består av maktverdier, verdier for oppnåelse og til dels hedonisme. Dette er verdier vi ofte finner blant personer som jobber for sine egne interesser og har et ønske om makt og dominans over andre og ressurser. På den andre siden, i gruppen for verdier *høyere enn seg selv*, finner vi verdier for universalisme og velvilje. Disse verdiene finner vi blant personer som har et ønske om å løfte og ivareta velværen til andre og andre sine interesser. Hedonisme deler egenskaper fra både *åpenhet for forandring* og *selvforbedrende* og dette kakestykket blir derfor delt i to mellom de to gruppene.

Grunnen til den sirkulære formen på figur 2 er for å vise at verdiene deler motivasjon med sin naboverdi på figuren:

- Universalisme og velvilje omhandler å løfte og ivareta andres velvære
- Velvilje og tradisjon handler om lojaliteten til sine nære forhold
- Velvilje og overensstemmelse fremmer oppførsel som bedrer nære forhold
- Tradisjon og overensstemmelse går ut på å underordne seg til de forventede sosiale normene og forventningene
- Tradisjon og sikkerhet handler om å bevare de eksisterende forholdene som gir grunnlag for liv
- Sikkerhet og overensstemmelse handler om å beskytte og bevare harmonien i sosiale settinger
- Sikkerhet og makt handler om å overvinne og unngå trusler ved å kontrollere sosiale forhold og ressurser
- Makt og oppnåelse handler om å oppnå sosial overlegenhet
- Oppnåelse og hedonisme handler om å oppnå en selvcentrert tilfredsstillelse
- Hedonisme og stimulering deler målet om å oppnå glede og opphisselse gjennom stimuli
- Stimulering og selvstendig tankegang handler om egeninteressen for nye ting og mestring
- Selvstendig tankegang og universalisme omhandler å ha troen på sine egne tanker og meninger og å være komfortabel med eksistensens diversitet

Oppsummert ser vi at alle verdier vil ha et forhold til minst en annen verdi, enten det er fordi de motstrider eller fordi de vil være kompatible (Schwartz, 1992). Jo nærmere de er ved siden av hverandre på sirkelen, jo mer beslektet er verdiene og har ofte lignende motivasjoner. Jo lenger unna de er hverandre, jo mer sannsynlig er det at det er to konkurrerende verdier, med ulike motivasjoner og mål. Dette er allikevel en arbitrær måte å se på verdier. Enkeltpersoner kan og vil være på jakt etter ulike mål som bunner i ulike verdier (Schwartz, 2012). Dog er dette noe som vil skje i forskjellige handlinger, i forskjellige settinger, til forskjellige tider.

2.2.3 Holdninger og normer

Holdninger er resultatet av en evaluering et individ gjør av en situasjon eller objekt (Ajzen, 1985; Manfredo, 2008). Som nevnt i andre avsnitt under delkapittelet om det kognitive hierarkiet gjør dette at holdninger vil være avgrenset til spesifikke situasjoner eller objekter et individ har hatt en direkte eller indirekte erfaring med.

Holdninger til en og samme situasjon kan være motstridende og paradoksale (Bulbeck, 2005). En jeger kan for eksempel påstå å ha respekt og elske dyret de jakter på hvert år. Manfredo (2008) argumenterer for at dette er fordi man kan skille mellom implisitte og eksplisitte holdninger. Implisitte holdninger vil være holdninger som automatisk dannes hos et individ, uten at individet tenker for mye over hvorfor denne holdningen kommer. Eksplisitte holdninger derimot er holdninger som dannes ved at individet gjør en bevisst avveieende vurdering av den relevante informasjonen til objektet eller situasjonen.

Normer er noe som vil kunne være med på å påvirke holdninger, og fungerer som retningslinjer for hvordan man skal oppføre seg (Koller, 2014). I forskning på forholdet mellom menneske og vilt finnes det hovedsakelig to forskjellige normer for hvordan du skal oppføre deg; sosiale og personlige normer (Vaske et al., 2020). Sosiale normer vil være ytre påvirkninger til en situasjon, mens personlige holdninger er indre påvirkninger. Sosiale normer kan defineres som et individs subjektive syn på sosiale forventninger. Personlige normer handler om et individs forventninger til seg selv eller følelsen av å være moralsk forpliktet til en situasjon eller et objekt (Harland et al., 2007).

2.3 VERDIORIENTERING FOR NATUR OG VILT

Teorien om verdiorientering for natur og vilt er en beslektet teori av det kognitive hierarkiet. Den går ut på at enkeltpersoners oppførsel mot natur og vilt baserer seg på enkeltpersoners holdninger og at holdningene bunner i verdiorienteringen for natur og vilt. Verdiorientering

for natur og vilt kommer fra bredere, kulturelle tanker og tradisjoner og kan ligne på nivået *grunnleggende tro* i det kognitive hierarkiet. Det vil med andre ord bunne i hvilke kjerneverdier du har som en enkeltperson. Teorien vil kunne brukes som et viktig verktøy for å forklare enkeltpersoner sine handlinger og holdninger mot natur og vilt. Det vil være viktig nettopp fordi forskjellige verdiorienteringer om natur og vilt innad et lokalsamfunn kan være med på å forklare opphavet til konflikter som baserer seg på verdier knyttet opp mot vilt og natur (Teel et al., 2010).

Teorien, som er utviklet i USA, har definert to hovedorienteringer; dominans og gjensidighet (Manfredo, 2008). Verdiorienteringen om dominans uttrykker et tankesett om dominans og menneskelig kontroll over natur og viltverdier. Jo sterkere dette synet på menneskelig dominans er, jo større sjans er det for at dette kommer til uttrykk gjennom handlinger og oppførsel som fremmer menneskelige behov over naturen og vilt sine behov. Den vil også komme til uttrykk ved at det er en større aksept for handlinger som medfører død eller andre negative konsekvenser for natur og vilt, og at en vil enklere kunne legitimere handlinger som går ut på å nytte seg av natur- og viltverdier (Teel et al., 2010).

Verdiorienteringen om gjensidighet bunner i en egalitær tankegang, altså en tankegang som streber etter likhet og gjensidighet. Dette er et tankesett som går ut på at mennesker er en del av den naturlige verdenen og som fremmer like rettigheter mellom mennesker, vilt og natur (Vaske et al., 2011). Jo sterkere verdiorienteringen for gjensidighet sitter hos en enkeltperson, jo større er sjansen for at de vil delta i handlinger som løfter velværen for natur og vilt. Som for eksempel gjennom å mate dyr, ta vare på skadde dyr, og å ta avstand fra handlinger som legitimerer død og andre negative konsekvenser for natur og vilt (Teel et al., 2010).

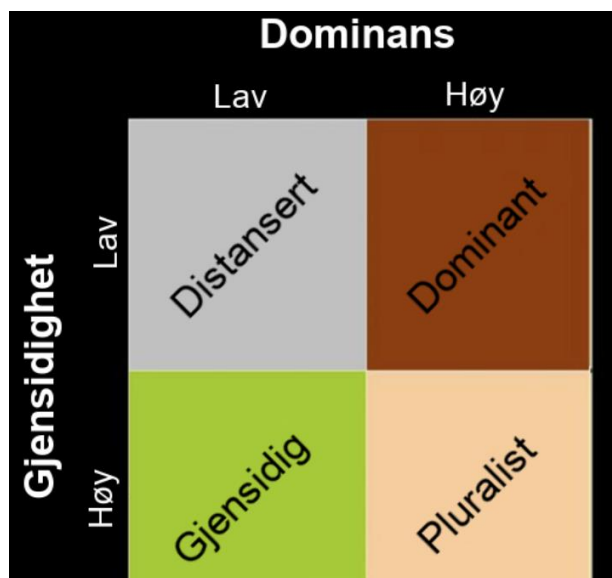
2.3.1 Verdenssyn og prinsipper for hvordan vilt og natur skal behandles

For å skille mellom de ulike verdiorienteringene er det to temaer som vil kunne karakterisere de to hovedorienteringene; hvilket verdenssyn du har og hvilke prinsipper du har for hvordan vilt og natur skal behandles. I en ideell verden for en med verdiorienteringen for dominans er naturen og vilt skapt for at vi mennesker skal bruke og nytte oss av dem, og at det finnes masse ressurser vi kan benytte oss av (som fisk, vilt, trær, sopp, etc.). Prinsipper som karakteriserer en med verdiorientering for dominans er at forvaltningen av natur og vilt skal gjøres på en slik måte at det er til fordel for oss mennesker. Videre går mennesker sine behov og ønsker foran vilt og naturen sine. I den ideelle verdenen for en med verdiorientering om gjensidighet skal mennesker og vilt kunne leve side om side, uten frykt for hverandre, alle er

en del av den naturlige verdenen og ingen dyr blir skadet. Det kjennetegnes ved prinsipper som tilsier at vilt og natur skal ha like rettigheter som mennesker, at vi skal ta vare på natur og vilt og at vi skal unngå all lidelse og grusomhet mot natur og vilt (Values, 2022)

Disse to verdiene er de to motsatte polene av verdiorienteringer for vilt og natur. Mennesker vil ofte kunne ha en mellomting mellom disse to, og verdiorienteringene blir derfor delt inn i fire typologier; dominant, gjensidig, pluralist og distansert (Figur 3).

Disse fire typologiene kan sees på som i figur x, hvor graden av de to hovedorienteringene dominans og gjensidighet vil kunne kartlegge hvilken typologi en enkeltperson har. Har du høy grad av dominans og lav grad av gjensidighet blir du klassifisert som dominant. Har du en høy grad av dominans og en høy grad av gjensidighet blir du

Figur 3. Figur for verdiorientering for natur og vilt med de to hovedorienteringene og de fire forskjellige typologiene. Originalt fra America's Wildlife Values (2022).

klassifisert som en pluralist. Pluralister kjennetegnes av å inneha verdiorienteringer fra både dominans og gjensidighet, og hvilken verdiorientering som kommer til syne er situasjonsbasert. Har du en høy grad av gjensidighet, men en lav grad av dominans blir du klassifisert som gjensidig. Har du en lav grad av både gjensidighet og dominans blir du klassifisert som distansert. Enkeltpersoner som er distansert mangler tydelige verdiorienteringer for natur og vilt, og vil ta en mindre del i dilemmaer basert på natur og vilt (Manfredo et al., 2009).

2.4 VERDISETTING AV FORSKJELLIGE ARTER

Mennesker ilegger det aller meste her på jordkloden en verdi, og dette gjelder også vilt. Det vil allikevel kunne bli ilagt forskjellig verdier; den økonomiske verdien, ernæringsverdien, den økologiske verdien og den sosiokulturelle verdien. Disse verdiene er verdier som blir ansett som positive, men det er også ulike negative verdier vilt blir ilagt; predasjon på mennesker og husdyr, beiteskader på avlinger og sjukdommer. Disse ulike verdiene blir tildelt ulike arter og vil kunne variere fra enkeltperson til enkeltperson (Chardonnet et al., 2002).

Utrydningstruede arter er arter som ofte vil bli ilagt høy økonomisk verdi (Angulo & Courchamp, 2009). Det blir ilagt en slik høy økonomisk verdi, slik at utnyttelse av slike arter ikke vil være økonomisk lønnsomt. Problemet blir når enkeltpersoner som setter sjeldenhet høyt, er villige til å bruke høye summer på en slik utnyttelse. Dette kan variere fra samlinger av trofeer gjennom trofejakt, eie eksotiske kjæledyr, medisinsk bruk og å eie luksuriøse gjenstander (som f.eks. elfenben).

Et annet eksempel på hvordan vilt blir ilagt forskjellige verdier kan vi se i det norske lovverket. I det norske lovverket er det gjort en systematisk forskjell på verdier hos ulike typer dyr. Under utførelse av jakt på storvilt (elg, hjort, villrein, rådyr, store rovdyr, m.m.) er det for eksempel et krav om godkjent ettersøkshund, dersom skytter skulle være uheldig og skadeskyte viltet (Lovdata, 2002). Skal en jakte på storvilt er en også nødt til å avlegge en obligatorisk skyteprøve hvert år som består av 30 treningsskudd, etterfulgt av en skyteprøve på 5 skudd (Lovdata, 2002).

Det er derimot ingen direkte krav om ettersøkshund eller krav om treningsskudd eller skyteprøve under jakt på småvilt (rype, hare, rødrev, m.m.). Dette er kun nevnt i den generelle paragrafen om human utøvelse av jakt (Lovdata, 1981) Gjennom en slik systematisering blir større pattedyr ilagt en mye høyere verdi enn mindre dyr.

Som nevnt er det ikke bare den økonomiske verdien som vil gjøre at vi foretrekker enkelte arter over andre. Woods (2000) foreslår at det kan være 12 forskjellige grunner til at vi foretrekker enkelte arter over andre:

- 1) Størrelse: store arter blir foretrukket over veldig små arter.
- 2) Estetisk utseende: arter vi anser som pene er arter vi foretrekker. Dette kan basere seg på teksturen (fluffy, myke), form på arten, farge eller bevegelsen til arten.
- 3) Intelligens: vi foretrekker arter som vi anser til å kunne ha fornuft og følelser.
- 4) Fare for mennesker: arter som vi anser kan påføre oss skade eller er uhygieniske er arter vi misliker.
- 5) Skade på menneskelig eiendom: arter som kan påføre skade på menneskelig eiendom som for eksempel beiting på avlinger eller skadedyr på hus, er arter vi misliker.
- 6) Rovdyr: usikker faktor, rovdyr er både sterkt likt og sterkt mislikt og er derfor en usikker faktor.
- 7) Fysisk likt menneske: arter vi anser å være like oss selv er arter vi prefererer. Det kan for eksempel være primater.

- 8) Kulturelle og historiske forhold til mennesker: arter som har spilt eller spiller en viktig rolle i historien eller kulturen til et geografisk område er sannsynlig til å bli likt i det området.
- 9) Forhold til menneskelige samfunn: arter som vi bruker som kjæledyr eller har en nytteverdi for oss mennesker er arter vi foretrekker over arter som er skadedyr.
- 10) Struktur: jo mer kjent det kroppslige utseende og strukturen er for mennesker, jo mer sannsynlig er det at vi liker arter.
- 11) Geografiske variasjoner: arter som blir foretrukket vil kunne ha geografisk variasjon, avhengig av om arter er å finne i det geografiske området eller ikke.
- 12) Oppfatningen av egenskapene til en art kan være viktigere enn de faktiske egenskapene til en art.

2.5 SANNSYNLIGHETEN FOR Å BLI ANGREPET AV ULV

Linell et al. (2021) sammenlignet over 200 vitenskapelige artikler i tidsspennet mellom 2002-2020 for å se på hvilken

trussel ulver utgjør mot

mennesker. De fant 489

angrep hvor 26 av

angrepene var dødelige.

Av disse angrepene var

380 angrep fra

rabiesinfiserte ulver, 67

var predatorangrep (ulver

anser menneske som et

bytte) og 42 var

forsvarende/provoserte angrep (Tabell 1). Det vil si at på en 18 års periode var det kun 12

angrep i Europa og Nord-Amerika, med to dødelige utfall (begge i Nord-Amerika). Tatt i

betraktning at det finnes nærmere 60 000 ulver i Nord-Amerika og 15 000 i Europa, hvor alle

deler leveområder med hundre millioner av mennesker, er sjansen for å bli angrepet av ulv

over null, men så lav at det ikke kan beregnes (Linnell et al., 2021).

Tabell 1. Oversikt over ulveangrep i tidsperioden 2002-2020, med fokus på årene 2015-2018. Dataene kommer fra flere kilder, og de inkluderer bare de som er ansett som troverdige. Originalt fra Linell et al. (2021)

Attack type	Outcome	Number	Distribution
Predatory	Fatal	9	Canada 1, USA 1, Iran 6, Tajikistan 1
	Non-fatal	58	Canada 3, USA 1, Poland 4, Italy 1, Kosovo 1, Iran 36, Israel 10, India 1, Kyrgyzstan 1
Rabies	Fatal	14	Turkey 9, India 4, Kazakhstan 1
	Non-fatal	366	Croatia 1, Ukraine 57, Belarus 9, Moldova 2, Russia 20, Turkey 94, India 88, Mongolia 2, Iran 52, Iraq 4, Armenia 5, Azerbaijan 16, Kazakhstan 1, Kyrgyzstan 9, Israel 6
Defensive / provoked	Fatal	3	Turkey 3
	Non-fatal	39	North Macedonia 1, Iran 17, Turkey 11, Kyrgyzstan 3, Kazakhstan 2, Ukraine 1, Russia 3, Saudi Arabia 1

3 CASEBESKRIVELSE OG METODE

I dette kapittelet presenterer jeg caseområdet jeg har benyttet i denne masteroppgaven, samt metoden som er benyttet og en evaluering av metoden.

3.1 CASEOMRÅDE STOR-ELVDAL OG RENDALEN KOMMUNE

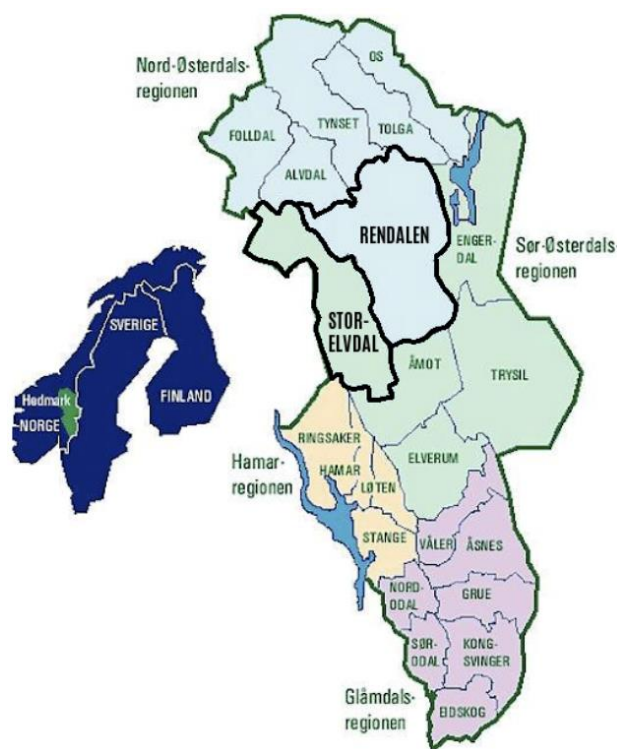
Området jeg skal ta for meg er to kommuner i Innlandet fylke, i grensetraktene mellom Norge og Sverige i Sørøst-Norge (Figur 4). I de neste avsnittene vil jeg presentere de to kommunene, rovdirene som befinner seg der og statusen rundt rovdirene i dag.

3.1.1 Stor-Elvdal kommune

Stor-Elvdal kommune er 2166km² stort med 2338 innbyggere (SSB, 2022b). Kommunen ligger sentralt i Østerdalen og gjennom kommunen renner Norges største elv, Glomma. Kommunen er dominert av store sammenhengende barskog områder, kun i den Nord-Vestlige delen av kommunen finner du sammenhengende høyfjellsområder. Skogbruk har derfor vært viktig for kommunen og trevareindustrien står for mange arbeidsplasser (SNL, 2021).

Til tross for mye natur og vilt finnes det generelt lite viltturisme i Stor-Elvdal per i dag. Det som finnes, baserer seg på fiskeguiding og da spesielt

fluefiskeguiding. Blant annet tilbyr Koppang Camping guiding på fiske (Fishspot, 2022). Det har også blitt holdt Norgescup i Stor-Elvdal i 2021 og sommeren 2022 skal det arrangeres VM i fluefiske for damer og EM i fluefiske i Stor-Elvdal og Rendalen (NKFF, 2022). Andre attraksjoner som kan tiltrekke tilreisende til Stor-Elvdal er verdens nest største elgstue, Storelgen (Stensrud, 2015). og Besøkssenter Rovdyr Østerdalen på Koppang. Besøkssenteret har per i dag kun en bildeutstilling og tilbyr ikke guiding for besøkende (Østerdalen, 2022).

Figur 4. Kommunekart over Hedmarkregionen. Stor-Elvdal kommune og Rendalen kommune ligger sentralt i Østerdalen, nord for Oslo og sør for Trondheim. Originalt hentet fra Hamar Arbeiderblad (2021).

3.1.2 Rendalen kommune

Rendalen kommune er 3180km² stort med 1730 innbyggere (SSB, 2022a). Kommunen omfatter hovedsakelig dalføre til elva Rena. Omkring ligger fjellvidder fra Storsjøen i sør til Tyllidalen i nord. Videre strekker dalføret seg østover til Trysilvassdraget. Rendalen er en utpreget jord- og skogbrukskommune. Til forskjell fra Stor-Elvdal går det meste av trevirket ut av kommunen for videreforedling (SNL, 2022).

I Rendalen tilbys det varierende former for viltturisme. Det tilbys blant annet fiskeguiding i elva Mistra (Rendalen, 2022), men også turisme basert på kongeørn gjennom Rendalen Guiding og Naturopplevelser AS (REGUNA, 2022). Rendalen er også med på å arrangere VM i fluefiske for damer og EM i fluefiske sommeren 2022 (NKFF, 2022).

3.1.3 Rovdyr i Stor-Elvdal og Rendalen kommune

Stor-Elvdal og Rendalen kommune er to store kommuner med få innbyggere, noe som gjør at det naturlig vil kunne forekomme flere ville dyr. Det er også store sammenhengende barskogområder, noe som er gode habitat for de fire store rovdyrene bjørn, ulv, jerv og gaupe (Morales-González et al., 2020). Stortinget har bestemt at det skal være 3 kull bjørn, 5 kull jerv og 10 kull gaupe årlig i gamle Hedmark. Hos ulv er det bestemt at det skal være 4-6 kull årlig med minst 3 helnorske kull (Rovdata, 2022).

Forholdet mellom lokalbefolkningen og rovdyrene i Stor-Elvdal og Rendalen er tilsynelatende turbulent. Mye tyder på at motstanden mot rovdyr kan fordeles på tre grupper i lokalsamfunnet; sauebønder (i), grunneiere med jaktrett på elg (ii) og lokalbefolkning med sterke røtter i tradisjonell utnyttelse av utmarken, og da spesielt jegere (iii) (Bjerke et al., 2002). Hvert år blir sau på utmarksbeite drept av rovdyr (Kessel, 2018), og dette er både en psykisk og økonomisk påkjennelse for bøndene. Selv om alle gruppene føler på presset med de fire store rovdyrene, er det gjerne ulven som skaper problemer. Det som skiller gruppe en (i) fra de andre gruppene er at det er utelukkende ulv som er problematikken for grunneiere med jaktrett på elg (ii) og lokalbefolkning som utnytter naturen tradisjonelt (iii).

For en grunneier med jaktrett er ulven problematisk fordi en ulveflokk kan felle mer enn 100 elg i løpet av et år (Rovdata, 2022e). Et slikt innhogg i elgbestanden på eiendommen til en grunneier vil gjøre terrenget til et mindre attraktivt jaktterreng fordi det vil være færre elger å jakte på. Det vil da selges færre jaktkort og til en lavere verdi. En annen grunn til at det vil senke verdien på jaktterrenget er at i Stor-Elvdal og Rendalen er det sterke tradisjoner for elgjakt med løshund. Hvert år blir det drept jakthunder av ulver (Jegeravisen, 2021). Dette vil

igjen også gjøre jaktterrenget mindre attraktivt for elgjegere. Dette er også en årsak til at lokalbefolkning som har sterke røtter i tradisjonell bruk av naturen ofte er motstander av rovdyr. Det er også en utbredt negativ oppfatning av rovdyr knyttet opp mot den tradisjonelle bruken av naturen som bunner i frykt. Enkelte føler seg ikke trygg når de går på tur i skogen, plukker bær og lignende (Røskaft et al., 2007).

Disse holdningene til rovdyr er ikke nytt i dette området. Allerede tilbake i 1999 var det etablerte ulveflokker i Stor-Elvdal og Rendalen som ble ansett som en trussel mot det rurale livet. En annen viktig faktor blant de negative oppfatningene av rovdyr i dette området er at utøvelsen av rovdyrpolitikken blir ansett som enda en brikke i overkjøringen av Utkant-Norge. Beslutningene om store rovdyr blir fattet urbant i byene og her er de fleste innbyggerne positive til store rovdyr, mens det er lokalsamfunnene i de rurale strøkene som kjenner på de negative konsekvensene (Bjerke et al., 2002). Forskning gjort på store rovdyr er blant den type forskning i Norge som har liten tiltro blant befolkningen. Tiltroen er lavest hos personer som har opplevd tap av husdyr og storviltjegere. Dette kan skyldes oppfatningen av hvordan rovdyrpolitikken ikke tar nok hensyn til lokalbefolkningen som lever med rovdyra tett på seg (Barmoen, 2022).

Det som skiller Stor-Elvdal og Rendalen fra andre lokalsamfunn, som for eksempel Trysil, er at det er lite annen næring som veier opp for det å ha rovdyr i nærområdet sitt. I Trysil er det andre næringer, som f.eks. slalåmturisme, hytteutleie og fiskeguiding, som trekker turister og som ikke vil bli negativt påvirket av de store rovdypene sitt nærvær. Utmarksressursene som benyttes i Stor-Elvdal og Rendalen, som salg av jaktkort på elg og sauer på utmarkbeite, er næringer som lett vil bli påvirket av rovdypenes nærvær.

3.2 METODE

Datainnsamling i reiselivsstudier gjøres ofte på to ulike måter; kvalitativt eller kvantitativt. Innenfor kvalitativ og kvantitativ datainnsamling finnes det en rekke ulike metoder å benytte. Kvantitativ datainnsamling baserer seg på tall og statistikk og har ofte en større mengde data å basere seg på. Dette gjør det enklere å generalisere og dra konklusjoner for en større del av en populasjon (Veal, 2017). Kvalitativ datainnsamling baserer seg på færre informanter og fokuserer på kvalitativ informasjon som ord, bilder, lyd og lignende (Sirakaya-Turk et al., 2017). Dette vil gjøre det enklere å gå i dybden på et tema og tilegne seg en dypere forståelse. Ulike former for kvalitativ datainnsamling inkluderer dybdeintervjuer,

gruppeintervjuer/fokusgrupper, deltagende observasjon, biografisk forskning, tekstanalyser og etnografi. De ulike innsamlingsmetodene har ulike fordeler og ulemper (Veal, 2017)

Temaet jeg har valgt å skrive om er et komplekst og konfliktfylt tema. Jeg har et ønske om å kunne forstå hvorfor lokalbefolkningen i Stor-Elvdal og Rendalen har de meningene om rovdyr som de har. Forstår jeg hvorfor de har de meningene de har, vil jeg kunne ha et bedre utgangspunkt for å forstå hvilken effekt rovdyrsturisme kan ha på lokalbefolkningen sitt syn på de store rovdyra. Jeg tror ikke at det finnes noen objektiv sannhet rundt temaet rovdyr. Her vil individers meninger være påvirket av hvor de er fra, hvem de er med, opplevelser de har rundt rovdyr og individets personlige verdenssyn. Ønsket om å få forståelse av et komplekst tema og et ønske om å bidra med ny kunnskap på temaet gjør at jeg har valgt kvalitativ metode. I de neste avsnittene vil jeg gå dypere inn på hvordan jeg gjennomførte datainnsamlingen og analyserte dataene mine, samt at jeg vil gjøre en vurdering av metoden.

3.2.1 Datainnsamling

Jeg samlet inn data ved å gjennomføre semistrukturerte dybdeintervjuer med utvalgte aktører som representerer de ulike sidene ved rovdyrkonflikten i området. Semistrukturerte dybdeintervjuer karakteriseres av å ha en intervjuguide designet på forhånd, men gir intervjueren mulighet til å stille spørsmål som ikke er oppført, om det skulle bli aktuelt. Til forskjell er strukturerte dybdeintervjuer bundet til kun bestemte spørsmål på forhånd. Ustrukturerte dybdeintervjuer karakteriseres av å ikke ha forhåndsbestemte spørsmål, men vil heller kunne følge forhåndsbestemte temaer man snakker løst rundt (Semley et al., 2017).

Ved å ha dybdeintervjuer med enkeltpersoner som sitter på kunnskap om temaet, kunne jeg ta et dypere dykk i tematikken og få et bedre innblikk i informantens personlige syn, men også deres tanker om lokalsamfunnet. Under semistrukturerte intervjuer med enkeltpersoner får intervjuobjektene tid til å tenke og reflektere over spørsmålet uten å bli påvirket av andres tanker og refleksjoner under intervjuet (Sirakaya-Turk et al., 2017). Temaet for oppgaven er konfliktfylt og det vil derfor egne seg best med dybdeintervjuer med enkeltpersoner slik at informanten kan snakke fritt uten andres nærvær (Silverman & Patterson, 2014). En ulempe med å benytte seg av dybdeintervjuer i denne sammenhengen er at det ikke vil være like lett å dra konklusjoner for en større del av en befolkning (Veal, 2017). Det vil allikevel være en metode som egner seg godt knyttet opp mot teoriene jeg bruker for å kartlegge menneskers verdier (Sirakaya-Turk et al., 2017).

Jeg hadde på forhånd laget en intervjuguide basert på teorien jeg har presentert. Intervjuguiden var allikevel designet slik at jeg ikke måtte følge spørsmålene eller strukturen. Ved å ha en slik åpen intervjuguide hadde jeg mulighet til å styre samtalen lettere slik at det ikke ble for mye repetisjon og dette ga samtalen mellom informantene og meg en bedre flyt. En slik semi-struktur ga også informanten mulighet til å snakke mer fritt og utdype forbi spørsmålene jeg hadde laget på forhånd.

3.2.2 Gjennomføring av intervjuene

I utgangspunktet var alle intervjuene med informantene mine avtalt å gjennomføres fysisk på en valgt plass av informanten. Jeg valgte å gi dem muligheten til å velge hvor og når de ville ha intervjuet, slik at informanten følte seg trygg og komfortabel med omgivelsene. Siden alle informantene mine holdt til i Stor-Elvdal og Rendalen kommune ble alle intervjuene avtalt i et tidsrom på to dager, slik at jeg ikke trengte å reise opp og ned for mange ganger. Dessverre fikk jeg påvist Covid-19 dagen før de første intervjuene skulle holdes. Intervjuene ble derfor utsatt til jeg var blitt frisk. Ettersom det begynte å bli knapt med tid, valgte jeg å gjennomføre intervjuene digitalt over zoom.

Alle intervjuene ble gjennomført via Zoom hvor jeg benyttet meg av opptaksfunksjonen på Zoom. Samtalene varte mellom 45-60 minutter hvor alle tok utgangspunkt i intervjuguiden (Vedlegg 1). Spørsmålene i intervjuguiden er laget med utgangspunkt i de utvalgte teoriene jeg presenterte i teorikapittelet. Som nevnt tidligere var intervjuene semistrukturerte, noe som ga informanten mulighet til å utdype forbi spørsmålene i intervjuguiden. På slutten av intervjuet fikk også informantene mulighet til å utdype det de følte ikke var snakket nok om i løpet av intervjuet.

Intervjuene ble gjennomført på en vellykket måte, til tross for at det måtte gjennomføres digitalt. Et komplisert og konfliktfylt tema, som denne masteroppgaven baserer seg på, kan lett vekke følelser. Intervjuene ble allikevel gjennomført på en god og saklig måte. Som nevnt hadde jeg i utgangspunktet et fokus på at informantene skulle få lov til å velge hvor og når intervjuene skulle avholdes. Dette var viktig for meg fordi jeg ville at de skulle føle seg trygge og komfortable. Da jeg måtte utføre intervjuene digitalt, var det vanskelig å sikre denne tryggheten på samme måte. Jeg prøvde å sikre trygghet ved å være åpen og transparent på hva jeg gjorde under intervjuet, som for eksempel når jeg satte på opptaksfunksjon. Jeg ga også informanten mulighet til å velge om de ville ha på kamera eller ikke, alt ut ifra hva de følte seg komfortable med. Det er mulig at svarene fra informantene ikke ble like gode, med

bakgrunn i at intervjuene ble holdt digitalt. Et positivt utfall av Covid-19 pandemien er at digitale møter er noe vi alle fleste har blitt vant med. Dette kan ha vært positivt i mitt tilfelle med intervjuene.

3.2.3 Dataanalyse og presentasjon av resultatet

Da intervjuene var ferdig, transkriberte jeg de manuelt ved å høre på lydopptaket og skrive det manuelt inn i Microsoft Word (2022). For det videre analysearbeidet benyttet jeg meg av «*The framework method*» som beskrevet i *Research Methods in Tourism, Hospitality & Events management* (Semley et al., 2017). Jeg vil heretter kalle dette for rammeverkmetoden.

Rammeverkmetoden er en spesifikk metode som tar utgangspunkt i teorien som ligger til grunn for oppgaven. Det er en tematisk måte å analysere data på gjennom å identifisere et tematisk rammeverk, kode, kategorisere, for så å kartlegge og tolke innholdet. Denne måten å analysere data på krever at analytikeren klarer å se konsepter og å ha en god dømmekraft før en kan dra konklusjoner fra datasettet (Semley et al., 2017)

Jeg begynte med å lage forhåndsbestemte koder basert på teoriene *verdiorientering for natur og vilt* og *det kognitive hierarkiet*. Kodene for *verdiorientering for natur og vilt* baserte seg på verdenssyn og prinsipper for hvordan vilt og natur skal behandles. Dette vil gjøre det enklere å identifisere informantene, men også lokalsamfunnet i Stor-Elvdal og Rendalen, sine verdenssyn og prinsipper for hvordan de mener vilt og natur skal behandles.

Kodene for *det kognitive hierarkiet* tok utgangspunkt i de forskjellige nivåene i hierarkiet; verdier, grunnleggende tro og holdninger og normer. De to øverste gradene i det kognitive hierarkiet (adferdsmessig intensjon og oppførsel) ble ikke benyttet i kodingen ettersom disse to nivåene ikke er like relevante for arbeidet i denne masteroppgaven. Fokuset ligger på holdninger og grunnleggende verdier som gir uttrykk for hvorfor lokalbefolkningen mener det de mener om store rovdyr og muligheter for rovdyrturisme.

Da alle intervjuene var kodet, ble kodene satt inn i en tabell for å systematisere kodene til de forskjellige temaene de hører til (natur- og viltverdier og det kognitive hierarkiet). Den siste fasen i rammeverkmetoden er den vanskeligste ettersom den krever mye kreativitet og overblikk av analytikeren. Det er her dataene skal evalueres og diskuteres opp mot problemstillingen og målet med oppgaven.

Ved presentasjon av resultatene i resultatkapittelet har jeg valgt å ikke markere hvilken informant som har sagt hva. Dette gjør jeg for å sikre mine informanters anonymitet. Å sikre

anonymiteten for informantene har vært en viktig del av arbeidet, nettopp fordi oppgaven dreier seg om et konfliktfylt tema. Det har ved andre anledninger blitt utført sabotasje på individers eiendeler som arbeider med store rovdyr (Nettavisen, 2006). Selv om enkelte utsagn fra informantene likevel kanskje kan kobles opp mot en person, vil det være vanskeligere å knytte de ulike utsagnene opp mot hverandre for å identifisere en informant, når sitatene ikke kobles til en spesifikk informant.

3.2.4 Vurdering av metode

Begrensinger knyttet til metoden jeg har benyttet meg av dreier seg i stor grad om tid og ressurser. Hvert intervju gikk over 45-60 minutter og informantene befant seg i et område langt unna der jeg bor. Med så få informanter som er benyttet i denne undersøkelsen blir evnen til å generalisere svekket (Tjora, 2021). En grunn til at jeg fikk få informanter var at flere av de jeg kontaktet ikke hadde lyst til å delta på et slikt intervju på grunn av det konfliktfylte temaet.

I kvalitativ forskning er det viktig å måle kvaliteten på dataen som er samlet inn. Dette kalles for dataens reliabilitet og validitet. Viktigheten med å være transparent og forklare hele forskningsprosessen er viktig for å måle denne kvaliteten (Semley et al., 2017).

Reliabilitet omhandler påliteligheten til studiet og i hvilken grad det kan gjennomføres igjen av en annen forsker (Thagaard, 2018; Tjora, 2021). I kvalitativ forskning vil det være vanskelig å gjennomføre studiet på nøyaktig samme måte, ettersom mye av analysen er individuelle vurderinger gjort av forskeren. Beskrivelsen av forskningsprosessen blir derfor ekstra viktig for å sikre reliabiliteten (Thagaard, 2018)

Valg av informanter ble basert på deres rolle i lokalsamfunnet og personer jeg ble anbefalt å snakke med. De som anbefalte meg hvem jeg burde snakke med er personer jeg har hatt tidligere tilknytning til, blant annet gjennom kommunen i Stor-Elvdal og Høgskolen i Innlandet ved Evenstad. Jeg fant ut i etterkant at alle informantene var tilflyttere, noe som kan være med på å svekke påliteligheten i forhold til konklusjoner om lokalsamfunnet. De er allikevel en del av lokalsamfunnet, og enkelte av informantene har bodd i områdene over lengre perioder og vil være mer integrert i samfunnet.

Som intervjuer har jeg prøvd å være bevisst min rolle og ikke stilt ladede spørsmål. Under utarbeidelsen av intervjuguiden kom det opp flere spørsmål jeg ville stille knyttet opp mot teoriene, men som var vanskelige å stille på en nøytral måte. Dette gjaldt for eksempel spørsmål om dyr sine rettigheter knyttet opp mot teorien *verdiorientering for natur og vilt*. Et

spørsmål om dyr sine rettigheter kan i denne sammenhengen lett høres ut som at jeg er en dyrevernforkjemper om jeg for eksempel stiller spørsmålet «*Mener du at dyr skal ha rettigheter?*». I stedet formulerte jeg spørsmålet som «*Hva tenker du om ville dyr sine rettigheter?*». Ved å stille spørsmål på denne måten blir det mer åpent og ikke ladet den ene eller andre veien. Denne teknikken har jeg benyttet flere ganger, for eksempel ved spørsmål som «*Hva tenker du om å ha store rovdyr i nærområdet ditt?*». Jeg følte ved å stille spørsmål på denne måten at informantene svarte hva de egentlig mente, og ikke følte seg presset til å svare det de trodde jeg ville høre.

Validitet handler om til hvilken grad metoden egner seg til forskningsspørsmålene (Semley et al., 2017). Bruken av dybdeintervjuer med enkeltpersoner og at disse enkeltpersonene blir anonymisert var viktig for meg. Ved å benytte en slik metode vil det videre være med på å sikre relabiliteten i svarene fra informantene, ettersom de i mindre grad vil føle et press på å svare noe som ikke skaper konflikt.

4 RESULTAT

I dette kapittelet gjennomgår jeg resultatene fra datainnsamlingen. Resultatene er delt inn i temaer basert på det teoretiske grunnlaget.

4.1 INFORMANTER

Valg av informanter ble gjort basert på deres rolle i lokalsamfunnet og anbefalinger fra sentrale aktører i området. Det som kom fram i ettertid var at alle informantene var tilflyttere. Dette er et funn i seg selv, ettersom det kan være at det ikke er tilfeldig. Som en tilflytter kan det hende at du som enkeltperson er mer villig til å prate om et slikt konfliktfylt tema, og at det er derfor jeg har blitt anbefalt de personene.

Det er enkelte forskjeller på informantene, basert på hvor lenge de har bodd i området, hvilken utdanning og jobb de har, og til dels alderen deres. Den eldste informanten, som også har bodd lengst i området, har et tankesett som kunne ligne mer på det som kjennetegner lokalsamfunnet i Stor-Elvdal og Rendalen. To av informantene er noe yngre og har tatt utdanning innenfor naturvitenskap som naturforvaltning og biologi. Disse to informantene har mer utprega verdier for universalisme, sammenlignet med de to andre informantene.

4.2 VERDIER

Jeg vil i de neste avsnittene presentere verdiene for informantene med utgangspunkt i Schwartz (1992) sin teori om de ti grunnleggende verdier. Jeg vil også presentere de verdiene som kommer frem som tydelige i lokalsamfunnet ut ifra informantenes kommentarer. Verdier for selvstendig tankegang, hedonisme og velvilje sto ikke frem som like viktige som de andre verdiene i caseområdet mitt og vil derfor presenteres samlet.

4.2.1 Selvstendige tankegang, hedonisme og velvilje

I lokalsamfunnet i Stor-Elvdal og Rendalen er debatten om rovdyr konfliktfylt og det kan tyde på at flere her ikke vil uttale seg for høyt om sine personlige meninger om saken. Dette kom tydelig frem i kommentarer som «*Jeg uttaler meg ikke, det gjør jeg ikke. Men jeg er jo personlig engasjert. Jeg bryr meg om det på en måte, men det er ikke sånn at jeg uttaler meg noe spesielt*». Det er også stor forståelse for de som blir rammet av rovdyrenes nærvær blant informantene, men det er allikevel viktig for de at deres selvstendige tanker om saken blir ivaretatt, til tross for at de ikke vil uttale seg om det «*...skjønner jeg utfordringen med sau...*

men for meg personlig så synes jeg det er veldig gjevt å kunne gå på baksporet og finne et bjørnehi på våren, eller spore på ulv».

Verdier for hedonisme var ikke noe som kom tydelig fram hos noen av informantene. Møter og interaksjoner med dyr var allikevel noe som kunne være med å gi de en sanselig tilfredsstillelse. *«Positiv, veldig positiv. Det er jo nesten det man ønsker, det er en berikelse.»*.

Verdier for velvilje handler om å føle en tilhørighet til dine nærkontakter og informantene kommenterer at lojaliteten til dine nære er viktig. En informant uttalte seg om at *«Dem som roper høyest dem er veldig negative for dem har store begrensinger og tap i forhold til sin næring. Også er det mange som har lojalitet med de bøndene som har husdyr»*.

Ønske om å løfte velværen for de nær deg handler ikke bare om mennesker, men kan også omhandle å ville løfte velværen til for eksempel din hund eller dine beitedyr:

«Og dem som roper høyest, det er kanskje et mindretall, dem som føler det på kroppen at det her utarmer næringa og virkerett på sin private økonomi. Pluss de belastningene det er å gå og avlive sau når det er et ulveangrep, for de belastningene er store».

4.2.2 Stimulering

Naturopplevelser med vilt er tydelig med på å berike opplevelsen av natur hos informantene og det er viktig med innslag av vilt når de benytter seg av naturen. En av informantene forklarte for eksempel at *«Uansett om det bare er fugler, insekter eller smådyr. Det blir veldig tomt uten å oppleve ville-dyr-interaksjoner. Så alle møter med dyr beriker min opplevelse med natur»*. De store rovdyrene blir ofte koblet opp mot urørt villmark og den ultimate naturopplevelsen for flere, og er noe flere av informantene oppsøker. Dette kommer tydelig frem i kommentarer som *«For meg så er det en fantastisk naturopplevelse, for det er jo en symbolikk på den ultimate naturopplevelse. Jeg har jo opplevd alle de fire store oppi her. Har jo jobba for det»*. Interaksjoner med de store rovdyrene og det faktum at de er mer skye, sjeldnere å møte på og at det er få av dem, kan bidra til å gjøre stimuleringen i en slik situasjon sterkere. Det kan vi se et eksempel på gjennom kommentaren til en av informantene om at *«...det er jo spennende med spesielt de fire store, rovfugler eller ugler, eller det du virkelig brenner for da som er litt ekstra. Jo sjeldnere det er, jo artigere er det jo»*.

4.2.3 Overensstemmelse

Rovdyrene er et mye omdiskutert tema og førsteinntrykket blir fort at de aller fleste i lokalsamfunnet i Rendalen og Stor-Elvdal er sterkt imot. Det blir allikevel påpekt fra flere av informantene at det sannsynligvis er flere som er for enn man skulle tro. Dette ser vi blant annet i kommentarer som *«Også tror jeg at det egentlig er mange som er for rovdyr, men de holder kjeft. Det stigmatiseres litt om du er for her»*. En annen informant kommenterer at *«...det er jo sånn at man blir sikkert satt i bås og kalt ulveelsker og sånt bak ens rygg»*. Det blir påpekt at det sannsynligvis er splittelse i meningene om store rovdyr, som vi kan se i kommentarer som *«Inntrykket blir veldig fort at alle er imot, men når man begynner å prate med dem, så er det veldig mange som er mer.. ikke så hardt imot når man begynner å prate, begynner å reflektere litt rundt ting. Så jeg tror folk er splitta»*.

Ifølge informantene handler dette inntrykket av at det er en utbredt negativ holdning blant lokalsamfunnet nok også en del om at det er de negative som roper høyest, og en informant uttalte blant annet at *«Utfordringa er at mange av de som prater høyt det er kun aksepterte negative»*. At det er de negative som roper høyest vil være naturlig, med tanke på at det er de som kjenner de negative effektene på kroppen, for eksempel enten i form av direkte tap av husdyr eller hund, eller økonomisk tap som følge av mindre attraktivt elgterreng for grunneiere. En av informantene mener også at det kan være at enkeltpersoner i utgangspunktet ikke mener så veldig mye, men vil være lojale mot sine nære forhold (familie, venner, etc). Informanten sier at *«Dem som roper høyest dem er veldig negative for dem har store begrensinger og tap i forhold til sin næring. Også er det mange som har lojalitet med de bøndene som har husdyr»*.

4.2.4 Oppnåelse

Som nevnt over blir førsteinntrykket at veldig mange er negative til store rovdyr. Til tross for dette var informantene generelt positive til rovdyrturisme. Det er allikevel viktig for en av informantene at de og lokalsamfunnet får noe tilbake fra det, gjerne i form av økonomisk gevinst. De mener også at det kan være positivt med rovdyrturisme i den form av at det vil kunne bidra til å løfte kunnskapsnivået om de store rovdyrene:

«Det ville gjort meg mer positiv, for dette er en region som trenger verdiskaping. Også kan du jo si at man skal ikke tjene penger for enhver pris, men jeg tenker at det ville være positivt med verdiskapingen og jeg tenker også at det kunne innebære en viss folkeopplysning».

Det virker også som at det er viktig for de store grunneierne å oppnå noe med eiendom med mye skog på. Enten det er i form av økonomisk gevinst gjennom skogbruk eller elgjakt:

«Hvis du har skog der elgen står og beiter om vinteren, så kommer du tilbake om våren og ser at det er store skader på skogen din. Og da er jo som skogeier så er jo perspektivet at jeg kan leve med de skadene på skogen hvis jeg får godt utbytte av jakta. Det er ikke et uvanlig perspektiv hos en skogeier».

4.2.5 Makt

Verdier for makt står sterkt i Stor-Elvdal og Rendalen – både politisk og blant folket. Politikerne i kommunen gjør beviste valg for å ta et standpunkt i forhold til deres syn på den nasjonale rovdyrpolitikken som de ikke er enige i. Dette kom frem i kommentarer som *«... det var jo egentlig litt tenkt under bordet at det (Besøkssenter Rovdyr Østerdalen) skulle ligge i Rendalen. Men så gikk politikerne imot at vi skulle etablere det her, for en ville ikke gi ut signaler på at en ville akseptere rovdyr»*. Kommunene må forholde seg til vedtakene som blir fattet sentralt på et nasjonalt nivå, noe som gjør at de føler seg maktløse. For å styrke sitt eget kommunale selvstyre og følelsen av å sitte på sin egen makt benytter kommunen seg av de hjelpemidlene de kan, som blant annet å ikke ta imot midler de er kvalifiserte til å motta. En av informantene sier for eksempel at *«...eksempel på at penger kanskje ikke betyr alt er at kommunen har fått tilbud om å søke på ulvemidler som er gitt til kommuner som har ulverevir. Og der er det bestemt at en ikke skal søke og få, for de er imot at det skal være ulv i det hele tatt»*.

For folket i Stor-Elvdal og Rendalen er følelsen av å ikke ha makt over seg selv og området man bor i et resultat av både beslutningene som blir fattet politisk, men også i stor grad av personer som bor urbant i områder uten rovdyr og som har sterke meninger om at vi skal ha rovdyr i Norge:

«Ja, og jeg blir litt sånn oppgitt egentlig, mest på folk som jeg treffer i byen, som mener så innmari at vi må verne ulv. Jeg har ikke noe problem med å forstå det perspektivet, men jeg blir litt provosert. For da tenker jeg «hallo, du lever faktisk ikke med dem oppå deg». Og det er klart at de som lever med den innpå seg, de vil jo gjerne, ikke gjerne som i den forstand at de ønsker, men i praksis så vil de typisk gjerne ta det jeg-perspektivet. Mens et menneske som ikke lever med ulven innpå seg vil kanskje ikke ta et jeg-perspektiv».

I spørsmål om hvorvidt flere arbeidsplasser innad i kommunene gjennom rovdyrturisme ville kunne gjøre folk mer positive til rovdyr kommer det frem at penger ikke bare er penger og

arbeidsplasser ikke bare er arbeidsplasser, som vi ser i eksempler som «...*mange vil nok se på det som en skummel utvikling og en utvikling de ikke ønsker, de ønsker å ha det sånn som de alltid har hatt det og vil ha rovdyra vekk*». Å tjene penger og å skape arbeidsplasser basert på noe som strider med den lokale kulturen og tradisjonen vil være å ta et kne for en politikk de ikke er enige i:

«Jeg tror at noen ville opplevd det som positivt, ikke minst på egen topp og bunnlinje. Så tror jeg det kunne bidra til litt sterkere fronter, fordi rovdymotstandere kanskje ville mene at andre ikke skal tjene penger på det som de selv er motstander av, det kan man jo se for seg ville vært en holdning eller mening».

4.2.6 Sikkerhet

Et ønske om å ivareta sin egen sikkerhet er et moment som kan spille en viktig rolle i debatten om store rovdyr. Informantene nevner at store rovdyr kan bidra til å gjøre at lokalbefolkningen ikke føler seg trygge. Dette kommer frem i kommentarer som «*Selvfølgelig følelsen av trygghet og sånn. Så vil jo det påvirke hva dem mener*».

Ifølge informantene kan en slik redsel bunne i en mangel på eksponering, og en informant kommenterer blant annet at «*Og det er nok rett og slett mangel på eksponering som gjør at man har masse frykt*». Dette gjelder ikke bare store rovdyr, det kan vi se et eksempel på ut ifra en kommentar fra en annen informant om møte med elg:

«...når du sier om jeg er positiv eller negativ til å møte ville dyr, så har jeg jo hørt om folk som har møtt elg slik at det er ubehagelig. Plutselig står den rett foran deg i skisporet eller veien. Om jeg er positiv til det vet jeg ikke. Jeg har aldri hatt den type møte».

Informanten her har ikke hatt et uforventa møte med en elg, og er derfor usikker på hvor positiv de er til et slikt møte, og det handler nok om at det er ukjent. Det ukjente kan fort bringe fram frykt.

4.2.7 Tradisjon

Det er tradisjoner for at primærnæringa benytter seg av utmarksbeite i sommermånedene, og rovdyr blir derfor ansett som en trussel for denne næringen, ettersom de kan ta flere beitedyr på en sommer:

«Ja, det er jo ikke noen tvil om det, på hele østsida av Glomma finnes det jo ikke beitedyr lenger. Og det er jo.. Det er jo ikke store områder for veldig tradisjonsrik

beiting, men det har vært noen besetninger som har vært brukt i området og, med etablering av Julussaulven i det området så har jo alle slutta».

Som informanten her nevner er det ikke de største områdene og kanskje heller ikke de fleste som har beitedyr på utmarksbeite. Det blir allikevel påpekt at alle de fire store rovdypene kanskje ikke er like utfordrende, og at det faktisk er mulig å ha enkelte av dem i nærområdet:

«Men hvis jeg drar inn enda mer det næringsaspektet, skogbruk, utmark og jordbruk er en stor næring i Stor-Elvdal. Og jeg ser jo det at min personlige mening er at ulven kan ikke bli for etablert, antallet jerv kan ikke bli for stor. Gaupe og bjørn er egentlig ikke noe problem i det hele tatt».

Det er også sterke tradisjoner i dette området for jakt. Å være en jeger her er ikke noe du driver med, det er noe du er. En av informantene uttalte seg om at *«Ikke sant, folk sier jeg er jeger, det er noe man er. Man kan også si jeg jakter, det gjør jeg hvert år, det gjør jeg så mye jeg kan. Det er noe man gjør, det er svakere enn noe man er»*. Tradisjonen for jakt, og spesielt jakt på elg med løshund, går ikke nødvendigvis så godt overens med rovdyp og da spesielt ulv. Eksempel på dette ser vi i utsagn som *«Neida, også er det jo det vi snakket om i sted, om at ulven tar elg og tar jakthunder. Det er jo også definitivt veldig aktuelle temaer»*. En ulveflokk kan ta opp mot 100 elg i året og det blir også hvert år drept jakthunder av ulver. Så her ser vi igjen at det er ulven som blir ansett som den største trusselen.

Informantene nevner at rovdyp også kan være et problem for store grunneiere som har salg av jaktkort som en del av deres livsgrunnlag. Igjen fordi ulven tar såpass mye elg i forhold til de andre store rovdypene, er det denne som blir sett på som verstingen:

«Hadde jeg hatt terreng hvor det typisk ikke var ulv da, så kunne jeg nesten også sagt at det påvirker posisjonen min som grunneier, fordi det gjør mitt terreng mer attraktivt enn andre terreng i området. Men for meg var det en konkret negativ påvirkning på den kommersielle verdien på mitt jaktterreng fordi det var ulveobservasjoner på viltkamera. Og det gjør at jegerne ser på det som relevant for å ta inn en slik klausul som omhandle hund tatt av ulv».

4.2.8 Universalisme

Alle informantene har positive forhold til ville dyr. En av informantene sa *«Altså, jeg har et positivt forhold til ville dyr. Jeg er veldig glad i ville dyr. Jeg synes ville dyr er viktig og nødvendig, alltid vært glad i ville dyr»*. De positive forholdene er heller ikke basert på noen

spesifikk type dyr, men mer et positivt forhold til alle ville dyr, noe som kommer frem i måten en av informantene beskriver hva du kan møte på i Stor-Elvdal:

«...du har rein på fjellet og du har mye elg i skogene og du har mulighet til å slumpe borti et rovdyr hvis du er heldig, eller spor etter det. Også har vi Glomma i dalbunnen som har både bever og oter. Oter og er jo et interessant objekt, en fantastisk skapning å se de få gangene du får muligheten».

Under samtaler om rettigheter og verdier hos vilt, kom samtaleemnet om hvordan forskjellig vilt blir ilagt forskjellig verdi opp. En av informantene uttaler seg om at alt av vilt har og burde ha de samme rettighetene og ilagt den samme verdien:

«Ja, jeg har diskutert mye den ettersøksplikten som ikke finnes på rype. Eller den finnes jo gjennom den generelle paragrafen i viltloven og dyrevernsloven, men ikke spesifikt som på storvilt. Så det er klart at i lovverket så er et rypeliv mindre verdt enn et rådyrliv. Det er jo litt betenkelig».

De positive forholdene til vilt hos informantene strekker seg også forbi hva de kan tilby informantene. Det at vilt skal forstyrres minst mulig kommer frem i enkelte kommentarer som *«Også er det jo å prøve å forstyrre minst mulig»*. At vilt har en funksjon som ikke angår oss mennesker direkte kommer også frem i kommentarer som *«...man kan jo si mye om hvordan det dyret (kadaver) har levd med å studere det. Så er det jo andre dyr som er avhengig av kadaver i naturen så man møter jo vilt på den måten»*.

Hos enkelte av informantene har også de positive forholdene til dyr gjennomgått et skifte i hvilken betydning viltet har. Dette kommer til uttrykk gjennom kommentarer som *«Nei, tidligere var jeg ganske opptatt av jakt, som har forsvunnet etter at jeg begynte på universitet. Da var jeg mer over på foto og andre opplevelser med natur. Du kan si at det var et skifte som kom da»*.

4.3 GRUNNLEGGENDE TRO

Selv om det er utbredt med verdier for universalisme blant informantene, kan vi se et tydelig skille på den grunnleggende troen til den ene av informantene som har bodd lengre i området og som er en aktiv jeger. For de tre andre informantene som ikke har bodd like lenge i området og som ikke er aktive jegere er ikke nytteverdien av viltet like viktig. Rovdyr som en trussel er heller ikke like viktig for de andre informantene som for informanten som har bodd lengst i området:

«Men det er klart, du snakker veldig mye om ville dyr som en enhet, og det er en versting i systemet og det er ulven. For når den slår seg ned og tar alt som har ansvar for utmarksbeite og tar ut stor sett det høstbare av en elgbestand, da virker det så brutalt inn på bunnlinja for skogeieren og bonden».

Det kommer spesielt tydelig fram at denne informanten har en grunnleggende tro som tilsier at ulv og beitedyr ikke er noe som vil kunne leve side om side i det samme området gjennom kommentarer som *«Så vi må jo ha en viss kontroll på det med rovdyr hvert fall. For det er ikke forenlig å ha for eksempel ulv i et område som det er sauebeite. Det vil aldri fungere».*

Denne informanten har også en grunnleggende tro som tilsier at det er veldig viktig å respektere andre sine meninger, og da spesielt meningene til de som kjenner de negative konsekvensene mer direkte. Informanten uttalte at *«Men jeg er en person som har respekt for at andre har andre syn. Og jeg ser at det er ikke svart-hvitt det her».* De påpeker også at om det skal startes med rovdyrturisme i området er det viktig at dette er i samarbeid med de lokale grunneierne. Selv om vi har allemannsretten i Norge og i utgangspunktet kan utføre rovdyrturisme på annen manns grunn, er det viktig å respektere grunneieren, og informanten nevnte at *«...skal du begynne å systematisere en næring på det der, så kan du ikke tvinge det frem med allemannsretten. Du må respektere den grunneierretten og de standpunkta som grunneieren har».*

4.4 HOLDNINGER OG NORMER

De negative holdningene mot store rovdyr er sterkest blant jegere, bønder og grunneiere med jaktrett på elg. Ifølge informantene er dette fordi de har hatt en direkte eller en indirekte negativ erfaring med store rovdyr. Belastningen for bønder som kan finne flere av beitedyrene sine drept av store rovdyr er en direkte negativ opplevelse som vil bidra til slike negative holdninger, noe en av informantene beskrev i kommentaren *«Her fant de mange døde og enda flere istykkerrevet sau. Og dette er jo en stor belastning, selv på jegere som ikke er saueiere».* Her forteller informanten om en hendelse hvor det ble drept og skadet flere sau på utmarksbeite i Stor-Elvdal kommune. Denne hendelsen vil kunne ha en påvirkning på bonden som eier dyrene, jegerne som måtte utføre skadefelling av ulven og andre som kjenner til bonden eller jegerne som opplevde denne situasjonen. For store grunneiere vil den direkte erfaringen med å ha ulv på terrenget sitt påvirke den økonomiske verdien av terrenget, og dette kan bidra til negative holdninger:

«Men for meg var det en konkret negativ påvirkning på den kommersielle verdien på mitt jaktterreng fordi det var ulveobservasjoner på viltkamera. Og det gjør at jegerne ser på det som relevant for å ta inn en slik klausul som omhandla hund tatt av ulv. En annen konsekvens var rent knyttet til jaktutøvelsen i år var at de erfarte at elgen sto veldig lett i terrenget. Og det tolker jegerne som at elgen vet at det er ulv i terrenget. En ting er jo bikkjene, men de mente jo at det har vært ulv i nærheten og at elgen derfor har vært nervøs. Og da blir jaktsituasjonen vanskeligere, at du kommer i fjerne situasjoner. Som igjen påvirker jaktutbytte, som igjen påvirker min bunnlinje. Vår avtale er knyttet til antall dyr og antall kilo».

En av informantene har deltatt på lisensjakt og felt ulv. Denne informantens holdninger til rovdyr er et godt eksempel på at det kan være paradoksale holdninger til rovdyr blant lokalbefolkningen i Stor-Elvdal og Rendalen. Informanten påpekte tidlig i intervjuet at de hadde stor respekt for alt vilt, men påpekte seinere at *«Som jeg sa innledningsvis, jeg har stor respekt for dem (store rovdyr), men det kan ikke bli alt for mange heller»*. Dette er holdninger som er med på å legitimere handlingen av å delta på lisensjakt på store rovdyr.

Da vi snakket rundt denne hendelsen, kom også de sosiale normene rundt store rovdyr frem ved at informanten sa *«...og den gangen jeg felte en ulv og så var det selvsagt på helt lovlig måte alt sammen. Jeg var vel enda mer nøye med det skuddet enn jeg er på normalt vilt, for her visste jeg at det er mange som mener mye hvis det går galt»*. Det var viktig å poengtere at dette var gjort på lovlig vis overfor meg, men det var også viktig for informanten å utføre et godt og rent skudd, ettersom konsekvensene ved skadeskyting av store rovdyr er større enn av annet vilt. Og fordi dette er to kommuner med få innbyggere vil viktigheten med å underordne seg de forventede sosiale normene og et ønske om gode forhold til sine lokalfolk være viktig for å unngå å bli fryst ut av samfunnet. Dette ser vi et eksempel på i kommentaren om *«Jeg tror at om du kjører en anonym spørreundersøkelse så vil du få overraskende mange som er for rovdyr»*.

En personlig norm som går igjen hos informantene er at selv om de kan være personlig engasjert i rovdyrdebatten den ene eller den andre veien, så mener de at det er viktig å lytte og se andre sider av saken. For eksempel nevnte en av informantene *«Ja, men ikke sånn at jeg nødvendigvis bare var enig med siste taler. Men jeg følte jo at det var lærerikt å høre mer konkret hvordan folk, hvilke erfaringer folk gjør med rovdyr da. Det synes jeg jo er lærerikt, så det synes jeg jo skal påvirke»*. Informanten her mener at det er viktig å se andre sine sider av saken og at det skal kunne påvirke, for det er slik en lærer og vokser. En annen informant

påpeker viktigheten med å se at rovdyrdebatten ikke er svart-hvitt og at det viktig for informantene personlig å ha respekt for andre sine syn.

4.5 VERDIORIENTERING FOR NATUR OG VILT

4.5.1 Verdenssyn

Informantene har noe overlappende verdenssyn, til tross for at det er enkelte store forskjeller. Alle informantene, med unntak av en, har tanker om at vi er i ett med naturen og at vi ikke kan skille oss fra den naturlige verdenen. En av informantene er direkte på å forklare at vi er en del av den naturlige verdenen ved å si «*Vi er jo en del av den naturlige verdenen selv om vi liker å separere oss fra det, så jeg synes det er litt tulle å skille mennesker fra natur*».

Informantene fikk spørsmål om hva som karakteriseres som et møte mellom menneske og vilt, og her kommer det frem at vi er en del av den naturlige verdenen hos enkelte av informantene. Ved å forklare at et møte ikke trenger å være et direkte møte, tolker jeg det som at de mener at vi er i ett med naturen og at møter med vilt strekker seg forbi de fysiske møtene. En av informantene beskriver et møte med vilt som «*...det kan jo være et direkte møte, men det kan jo og være et møte der du ser et spor der du ser at dyret allerede har vært der*». En annen informant påpeker at bruken av alle sansene våre bringer oss nærmere den naturlige verdenen som vi er en del av. Informanten beskriver det som «*... opplevelser av natur og vilt det går både i syn, hørsel, lukt, sportegn, enten det er i snø eller på vegetasjon. Men det må være ute på ekte, ikke via TVen*».

Å være en del av den naturlige verdenen vil også si at det er greit for mennesker, som er en toppredator, å høste av naturen. Dette er det en enighet om blant informantene, og det blir poengtert at dette må gjøres på en forsvarlig måte. Det blir allikevel ikke poengtert av informantene i noen særlig grad hva som er forsvarlig, noe en av informantene er inne på:

«Det er avhengig av hvordan man bruker de (vilt). Om det er bærekraftig eller om en forbruker. I viltforvaltningen så snakkes det hele tiden om et høstbart overskudd, men da er spørsmålet igjen hvilket syn har du på naturen og om det er et høstbart overskudd».

Til tross for enigheten om at det er greit for oss å benytte oss av naturen og vilt gjennom tradisjonelle metoder (jakt, fiske, sanking), nevner bare to av informantene at de mener vilt har en egenverdi gjennom kommentarer som «*Men når det er sagt så har naturen en langt større egenverdi som ikke kan måles i krone og øre, i forhold til hva samfunnet fremstiller det*

med i dag da synes jeg». Dette kan tyde på at det er en forskjell hos informantene om hvorvidt de anser at naturen og vilt er til for oss og vår gode eller om naturen har en egenverdi uavhengig av oss mennesker.

For en av informantene kan det tyde på at i den ideelle verdenen så er det viktig at det er store populasjoner av vilt, som vi kan benytte oss av. Dette kommer til uttrykk gjennom kommentarer som *«Og jeg er en ivrig naturbruker, alt i fra å se fugl på fuglebrettet til å høste av overskuddet på både.. ja, de fleste jaktbare arter. Driver litt med mårfangst, litt med åtejakt på rev. Ganske allsidig innafor jakte, fiske og friluftsliv»*.

Det blir videre påpekt flere ganger av ulike informanter at lokalsamfunnet i Rendalen og Stor-Elvdal har et verdenssyn som tilsier at naturen og vilt er til for oss og vår gode. Det ble nevnt at *«Naturopplevelsen kommer via jakta og høstinga, enten det er fisk eller pattedyr eller fugl. Mens det er mye mindre den der naturgleden over å observere et dyr på en måte»*. Informanten som har bodd lengst i området og som deler mest like verdier med lokalsamfunnet nevner at *«Som jeger så er jeg selvsagt interessert i at vi skal ha høstbare, gode viltbestander og at vi kan bruke bikkjene våre trygt og godt i jaktsammenheng»*. Her ser vi at det er et ønske om å ha mye vilt en kan jakte på, og et ønske om lite rovdyr som kan hindre denne interessen.

4.5.2 Prinsipper for hvordan vilt og natur skal behandles

Informantene har ulike syn på hvorvidt mennesker og vilt skal ha eller har like rettigheter. En av informantene er tydelig på at vilt burde ha rettigheter og poengterer at det vil gå negativt utover oss mennesker ved å skrenke inn vilt sine rettigheter. Dette kommer til uttrykk ved utsagn som *«Jeg synes absolutt ville dyr har rettigheter og burde ha rettigheter, og jeg synes at vi skyter oss sjøl i foten hvis vi på en måte, altså, hva skal jeg si, skrenker deres rettigheter for våres egne»*. Enkelte av informantene mener at menneskelige og vilt sine rettigheter ikke kan sammenlignes. Informantene forteller at det ble felt en nærgående elg i området den forrige vinteren, fordi den kunne utgjøre en trussel for mennesker og særlig barn. Det kan tyde på at informantene mener at rettigheter hos mennesker og vilt ikke kan sammenlignes, men ikke fordi vilt ikke burde ha like rettigheter. Heller at det ikke vil funke å ha like rettigheter basert på hvordan samfunnet er bygd opp med mennesker på toppen av næringskjeden.

En informant mener at ville dyr og mennesker har forskjellige rettigheter og at det burde være sånn. Dette kan være med å supplere poenget ovenfor om at det er slik samfunnet er bygd

opp. Informanten beskriver det som at «*Men ja, dyr og mennesker har forskjellige rettigheter. Og det mener jeg at vi også skal ha. Mennesker skal ha bedre rettigheter enn dyr*».

En annen informant påpeker hvordan dyr sine rettigheter blir innskrenket i lokalsamfunnet. Informanten forklarte at «*Det vi opplever i regionen vår her, så er det veldig press på fjellet i forhold til villrein. Det er jo betydelig mindre areal villrein har å bruke nå enn tidligere. Så der er det mer press på de leveområdene til villrein. Ut over det, så har jo alle dyr sin rett og sin nisje i faunaen*». Informanten påpeker her at de ikke liker utviklingen i regionen med det økende presset på en art som Norge har et internasjonalt ansvar for. Dette er med på å støtte oppunder at samfunnet vårt er bygd opp på en slik måte som gir vilt svakere rettigheter enn mennesker.

Ved spørsmål om vi burde forvalte naturen til vår gode og bestemme hvor ville dyr skal oppholde seg, mener en informant at dette er noe vi har et ansvar for. De mener allikevel at dette ikke bare er for vår fordel, men at det også innimellom vil kunne sette restriksjoner for oss mennesker:

«Jeg mener vi må bestemme hvor dyr skal være, og det betyr innimellom at menneskelige hensyn og menneskelige ønsker må vike, men det er også en beslutning. Det at her skal dyra være, slik som vi har gjort det i ulvesonen da for eksempel. Ikke det at det ikke skal være mennesker der, men at det legges til praksis for bånd på menneskelig aktivitet for å legge til rette for at dyr skal være der. Og dette bringer jo mennesker og verden i en hel haug av vanskelige spørsmål, men det betyr ikke at vi IKKE skal ta stilling. Det betyr bare at den stillingen vi skal ta er vanskelig».

En informant stiller seg mer skeptisk til hvilken grad vi mennesker burde påvirke naturen gjennom forvaltning. Dette kommer til uttrykk gjennom kommentarer som «*Men jeg veit ikke helt om jeg er, på en måte vil at man skal bestemme for masse da. Men jeg skjønner jo at det er nødvendig, så det er jo et dilemma der*». De påpeker at de ser nødvendigheten med at vi må påvirke gjennom forvaltning, noe en annen informant også påpeker ved å si «*I utgangspunktet det siste (naturen skal regulere bestander selv). Men menneske er jo en del av denne verden og har jakt også videre*».

Informanten som har bodd lengst i området av informantene, mente at vi burde regulere bestander og hvor de skal oppholde seg gjennom forvaltning med hensyn til menneskelige aktivitet:

«...til en viss grad så må vi ha litt kontroll på det. Fordi vi har flere næringer og flere aktører å ta vare på. I Stor-Elvdal så er jo blant annet utmarksbeitet veldig redusert og vi tar ikke og utnytter den ressursen utmarksbeitet er hvis vi får for store ansamlinger av rovdyr for eksempel».

Poenget her blir at vi gjennom forvaltning burde legge til rette for menneskelige ønsker og behov foran naturen og vilt sine behov:

«Hvis det blir for mye jerv så blir det håpløst å drive med noe sauehold. Og jerven er jo sånn at du får aldri noe innsyn i skaden i løpet av sommeren. Det er først når du teller opp på høsten. For den går og plukker enkeltdyr gjennom hele sesongen. Og får du en ulveflokk som begynner å hevde revir, da går det ikke an å ha husdyr innafor det området. Og det blir jo og store tap på hjorteviltbestandene. Og vi har jo og et stort ansvar i forhold til Rondanevillrein. Og det er klart at hvis ulven slippes løs oppi der så, så vil det få en helt annen situasjon enn den du har i dag. Det er ulven som er problemet i forhold til husdyr og litt jerven».

Dette er igjen med på å støtte oppunder at informanten som har bodd lengst i området deler mer av verdiene til lokalsamfunnet. Det kan vi se i en kommentar fra en annen informant som sier *«...tror jeg folk er prinsipielt kanskje ikke imot, men det plager dem når det går på bekostning av dem og deres personlige interesser og økonomiske interesser».*

4.6 TANKER OM ROVDYRTURISME

Alle informantene stiller seg positive til rovdyrturisme. En informant poengterer viktigheten med at det må ha et kunnskapsformål og ikke ren underholdning:

«Jeg synes det kan være en ressurs som kanskje ikke blir nytta nok. Jeg tror nok absolutt man kunne ha fått til mer rovdyrturisme. Så lenge på en måte formålet er litt formidling og kunnskapsheving blant folk. Ikke ren underholdning».

Det blir også poengtert at det ikke er et ønske om å lage masseturisme av det. Det ble for eksempel nevnt at *«Så lenge det ikke blir masseturisme og jeg er veldig lite for tilrettelegging».* Viktigheten rovdyrturisme kan spille i et destinasjonsutviklingsperspektiv var også noe som ble poengtert gjennom kommentarer som *«... i et destinasjonsutviklingsperspektiv så synes jeg det er fint om det er noen som tilbyr rovdyr-, vilt og naturguiding».*

Til tross for at alle informantene stiller seg positive til rovdyrturisme personlig er det en utbredt enighet i at det kan møte mye motstand i lokalsamfunnene. Dette kommer til uttrykk

gjennom kommentarer som *«Det var egentlig mer at det ikke ville være noe positivitet til rovdyrisme. Så jeg ville ikke blitt overrasket hvis det skulle være en større negativitet enn positivitet»*. Ifølge informantene er det viktig i et slikt yrke å formidle informasjonen om de store rovdyrene balansert slik at det ikke blir for mye av enten konfliktene eller for mye av de positive effektene med store rovdyr. Dette er noe som blir poengtert som en av utfordringene ved å arbeide med rovdyrisme i et konfliktfylt område, og en informant kommenterer at *«Også tror jeg det er veldig krevende å jobbe på et sånt senter (Besøkssenter Rovdyr Østerdalen) for du skal ha balansert informasjon»*.

Ifølge informantene er det viktig at man har med seg både politikerne i kommunen som vil støtte oppunder det som en næring, og at man spiller på lag med primærnæringene i kommunene hvis en skal starte opp arbeidet med en slik næring i disse lokalsamfunnene. En informant påpeker at *«...for at en kan bygge opp under det så må en jo på en måte ha med primærnæringa på laget»*. Det blir også poengtert at *«Da må det være aksept, spesielt blant politikere som styrer dette. At det blir akseptert som en næring og at det bygges opp under den og støtter den»*.

Hvilken effekt en direkte opplevelse med store rovdyr kunne hatt er det ikke en enighet om. Flere mener at en slik direkte erfaring med et stort rovdyr ville kunne ha en positiv effekt på vedkomne:

«Ja, jeg tror det. Jeg tror at å være ute i naturen og oppleve det, selv om du ikke ser dyret engang, så tror jeg nok at akkurat den opplevelsen der vil få folk til å realisere litt mer hvordan det funker. Hva som skjer når man møter på et dyr i skogen. Det tror jeg absolutt».

En av informantene har vært til stede og observert at personer fra lokalsamfunnet har hatt en direkte synsobservasjon med ulv, men allikevel stilt seg negativ til de store rovdyrene:

«Ja det har jeg opplevd, å stå med andre som er rovdyrhatere, og sett på ulv på Osensjøen. Og de har sagt at det var en fin opplevelse og at det er flotte dyr, men at det er for mye av de. Og når de sier sånne ting så vitner jo det om at de har sett at det er flotte dyr og det er en fin opplevelse for de, men de ønsker ikke å ha de her. Så at det er snakk om at det er for mye av de, og det er såpass få ynglene ulv i Norge så er det, hva er mindre? Jo det er ingenting det».

5 DISKUSJON

I dette kapittelet vil jeg diskutere hvilken effekt viltturisme kan ha på meninger om store rovdyr opp mot resultatene jeg fikk gjennom intervjuene med mine informanter. Jeg vil også diskutere om meningene om store rovdyr i lokalsamfunnene i Stor-Elvdal og Rendalen kommune bærer i verdier, grunnleggende tro, holdninger eller normer. Dette vil være med på å gi grunnlag for å si hvilken effekt rovdyrturisme vil kunne ha i studieområdet.

I resultatene mine fremkommer det mer tydelig at rovdyrturisme vil kunne ha en negativ effekt, enn en positiv effekt i Stor-Elvdal og Rendalen. Det er en utbredt enighet blant informantene om at lokalsamfunnet ikke vil stille seg positive til viltturisme basert på store rovdyr. Det er flere grunner til dette.

5.1 BETYDNINGEN AV VERDIER

Verdier er det nederst rangerte nivået i det kognitive hierarkiet. Verdier regnes som det kognitive nivået som er vanskeligst å endre (Fulton et al., 1996). Ulike verdier som fremstilles som viktige i lokalsamfunnene i Stor-Elvdal og Rendalen vil kunne være motstridende med rovdyr og turisme basert på store rovdyr. De viktigste verdiene i lokalsamfunnene er verdier for makt, tradisjon, sikkerhet og overensstemmelse.

5.1.1 Verdier for makt

Informantene påpeker at selv om rovdyrturisme kan være med på å løfte Stor-Elvdal og Rendalen som en destinasjon, noe som vil kunne bidra til en større lokal verdiskaping og flere arbeidsplasser, så er ikke dette noe som vil kunne ha en positiv effekt på meninger om store rovdyr. En av informantene nevner at selv om kommunene har mulighet til å få økonomiske midler fra staten, tar de strategisk ikke imot midlene for å poengtere at de ikke er enige i den nasjonale rovdyrpolitikken. Dette er noe motstridende med hva Borges de Lima & Green (2017) påpeker, om at viltturisme som vil kunne generere mer penger i et lokalsamfunn vil kunne ha en positiv effekt på meninger om vilt. Det er heller med på å understreke hva Bjerke et al. (2002) fant ut om at rovdyrpolitikken følger et kjent mønster; at vedtak fattes i urbane områder mens konsekvensene kjennes i de rurale områdene. Og det er her verdier for makt blir viktige.

Informantene mine påpeker at lokalsamfunnene i Stor-Elvdal og Rendalen føler seg overkjørt og maktesløse både på det politiske, men også på det folkelige nivå. De må forholde seg til rovdyr, og en politikk de ikke er enige, mens de som mener at vi skal ha rovdyr i Norge som regel bor urbant i områder uten rovdyr. Lignende resultater er funnet i Afrika ved forskning på hvilken effekt rovdyrisme vil ha på meninger om løver i Botswana (Hemson et al., 2009). Dette studiet viser at meninger om store rovdyr ikke kan generaliseres for en større folkemengde. De negative meningene om løver var nesten utelukkende blant bønder som har husdyr som blir drept av løver, og mindre utbredt blant de som bodde mer urbant. Det var også et syn på at selv om det ble utbetalt store summer til Botswana fra turistoperatører som driver i området, at det var staten og ikke lokalsamfunnene som kjente på fordelene.

Mine funn og studiet i Botswana er med på å understreke at myndighetene i landene ikke tar nok hensyn til de lokale som kjenner på de negative konsekvensene, noe som kan bidra til mer konflikt rundt store rovdyr. Mine funn understreker også at det er de som bor urbant, uten store rovdyr i sine nærområder, som uttaler seg positivt om store rovdyr. Det er ikke lenger bare en konflikt mellom menneske og vilt, det blir en konflikt mellom mennesker, noe som ofte kjennetegner menneske-vilt interaksjoner (Bhatia et al., 2020). Om det ikke anerkjennes at dette er en konflikt mellom mennesker, vil løsningene på konflikten basere seg på mistolkningen om at viltet er antagonistisk mot menneskene, og ikke løse problemene lokalbefolkningen føler på (Peterson et al., 2010). Det er derfor ikke sikkert rovdyrisme vil kunne ha en positiv effekt på meninger om store rovdyr i Stor-Elvdal og Rendalen. Om det utvikles en næring basert på noe lokalsamfunnene her ikke vil ha til stede i utgangspunktet, kan rovdyrisme være med på å skape mer konflikt i stedet for å redusere konflikt – og igjen være med på å undergrave det lokale selvstyret.

5.1.2 Verdier for tradisjon

De utbredte verdiene for makt vil også kunne kobles opp mot verdier for tradisjon. Informantene mine påpeker hvordan jegere i studieområdet ikke driver med jakt, men definerer seg selv som en jeger. Det er noe de er, ikke noe de driver med. Betydningen av skogbruk, utmark og jordbruk er noe informantene påpeker som store og viktige næringer i Stor-Elvdal og Rendalen. De sterke tradisjonene for tradisjonell utnyttelse av utmark gjennom beitedyr på utmarksbeite og elgjakt gjør at det er sterke verdier for tradisjon i Stor-Elvdal og Rendalen. Dette er tradisjoner som ikke går spesielt godt overens med store rovdyr. De store

rovdyrene vil kunne bli en konkurrent om ressurser, noe som er med å støtte oppunder at verdier for tradisjoner vil kunne gjøre folk mer negative til store rovdyr.

Befolkninger i rurale områder som har store rovdyr i nærområdet sitt, kan se på dagens rovdyrpolitikk som en trussel mot de tradisjonelle måtene å utnytte naturen på. Dette blir dermed en trussel mot deres livsstil (Eriksson, 2016). For bønder blir store rovdyr ekstra problematisk når de har beitedyr på utmarksbeite, ettersom de kan drepe og skade beitedyr. Etter at rovdyprene gjorde sin tilbakekomst på 80- og 90-tallet økte problematikken med å ha beitedyr på utmarksbeite, og dette ble dermed en av Norges største politiske diskusjoner (Kaltenborn et al., 1999). Informantene påpeker at det ikke bare er problematisk på grunn av sau på utmarksbeite, men at rovdyr til stede i terrenget dessuten påfører storfe mye stress. Når det blir påført slik stress på storfe kan det ha negative konsekvenser ved at det for eksempel kan resultere i spontanabort (Elofsson et al., 2015)

Det er også vist at storviltjegere er blant dem som har mest utbredte negative meninger om store rovdyr (Gosling et al., 2019; Røskaft et al., 2007). For denne gruppen blir store rovdyr en konkurrent om byttedyr å jakte på og potensielt en fare for jakthundene de benytter. For de store grunneierne som har salg av jaktkort som en del av inntektskilden deres vil tilstedeværelsen av store rovdyr forringe verdien på jaktterrenget deres. En av informantene poengterer dette og sier at det vil kunne påvirke den kommersielle verdien på jaktterrenget med tilstedeværelsen av store rovdyr, og da spesielt ulv. Rovdyrturisme er avhengig av å ha store rovdyr til stede, og det vil derfor kunne bidra til mer konflikt i områder med sterke verdier for tradisjon, ettersom store rovdyr vil kunne gå dårlig overens med de tradisjonelle måtene å utnytte naturen på.

5.1.3 Verdier for sikkerhet og overensstemmelse

Ifølge informantene er frykt også en viktig grunn til at folk er negative til store rovdyr i Stor-Elvdal og Rendalen. Det vil da kunne kobles opp mot verdier for sikkerhet. Dette støttes opp av Røskaft et al. (2007), som i sine studier om negative meninger om rovdyr kom fram til at den mest utbredte grunnen bunner i frykt. Videre fant de at frykten bunner i bekymring for sin egen og familien sin sikkerhet. De fant også ut at personer som liker å plukke sopp og bær kunne ha negative meninger om store rovdyr. Om du anser rovdyprene som en trussel mot din egen sikkerhet, er det naturlig at konfrontasjoner med rovdyprene bli ansett som en risiko. Dette vil igjen kunne henge sammen med maktverdier, ettersom redsel for

konfrontasjoner med store rovdyr kan gjøre at enkeltpersoner ikke tørr å ta del i enkelte aktiviteter de ønsker (som for eksempel bærplukking). Dermed vil de kunne føle at deres egen frihet blir innskrenka. Dette har også en direkte tilknytning til verdier for tradisjoner, ettersom det innskrenker den tradisjonelle bruken av naturen om du frykter for din egen sikkerhet mens du gjør det.

Det er viktig å bemerke seg at frykt for store rovdyr ikke bare handler om konfrontasjoner med store rovdyr. Gieser & von Essen (2021) argumenterer for at frykt vil kunne være et tosidig fenomen, hvor det på den ene siden vil kunne være frykt for viltet i seg selv, men også frykt for det store rovdyr vil utgjøre en trussel mot. Bønder som frykter store rovdyr, frykter for deres beitedyr. Storriltjegere som frykter rovdyr, frykter for deres jakthunder. Personer som frykter rovdyr, frykter for sitt liv. Det handler altså om å frykte for det de store rovdyrene utgjør en trussel mot, og ikke rovdyret i seg selv. Et eksempel på dette kan vi se i en kommentar fra en informant som sier at *«Som jeger så er jeg selvsagt interessert i at vi skal ha høstbare, gode viltbestander og at vi kan bruke bikkjene våre trygt og godt i jaktsammenheng»*. Selv om fåtallet opplever fysiske møter med store rovdyr, vil tilstanden av angst og frykt i forhold til tap av levebrød og sikkerhet kunne være iboende personer som bor i områder med store rovdyr (Gieser & von Essen, 2021).

En annen kobling mellom verdier for sikkerhet og makt kan gjøres mellom forskningsarbeidet til Linell et al. (2021) og Barmoen (2022). Linell et al. (2021) fant ut i sine studier at sjansen for å bli angrepet av ulv er over null, men så lav at det ikke kan beregnes. Dette vil allikevel ha liten effekt hvis man forsøker å overbevise personer som er negative til rovdyr basert på frykt med slik forskning ifølge Barmoen (2022). Han fant ut i sine studier at forskning på store rovdyr er blant den type forskning som har minst tillitt blant den norske befolkningen. Dette kan igjen skyldes oppfatningen av at rovdyrpolitikken ikke tar nok hensyn til de som lever med rovdyr innpå seg. Mistilliten til sentrale aktører innen rovdyrforvaltning er også et kjernepunkt til negative meninger om rovdyr i de rurale områdene i Norge (Skogen et al., 2018).

Verdier for tradisjon er som nevnt noe som sitter sterkt i lokalsamfunnet i Stor-Elvdal og Rendalen, og her vil vi også se hvordan det knytter seg opp mot verdier for overensstemmelse. Disse verdiene står sterkt i lokalsamfunnene i Stor-Elvdal og Rendalen fordi det er små lokalsamfunn. Da blir det fort til at alle kjenner alle på en eller

annen måte, og vil være lojale til de man kjenner som føler på de negative konsekvensene av store rovdyr i nærområdet. Denne lojaliteten kan være viktigere enn enkeltpersoners egne meninger om store rovdyr, ifølge informantene. Eriksson (2016) fant ut at individuelle meninger om ulvepolitikk var preget av den kollektive meningen i lokalsamfunnet om ulvepolitikk. Dette kan også være tilfellet i Stor-Elvdal og Rendalen.

Rovdyrturisme vil kunne ha en mer positiv effekt på verdier for sikkerhet enn for overenstemmelse. Dette er fordi verdier for overenstemmelse henger sammen med verdier for makt og tradisjon, hvor det kan tyde på at rovdryrturisme ikke vil ha en positiv effekt på meninger om store rovdyr. Rovdyrturisme kan derimot bidra på enkelte områder i forhold til verdier for frykt. Rovdyrturisme kan bidra til å dempe frykt for viltet i seg selv, men om rovdryrturisme vil kunne dempe frykten personer har for beitedyrene sine eller for jakthundene sine er noe mer usikkert.

5.2 VERDIORIENTERING FOR NATUR OG VILT

Verdiorienteringen til informantene beveger seg med utgangspunkt fra pluralist (verdiorienteringer fra både dominant og gjensidig, situasjonsbasert) til at enkelte beveger seg mer mot gradienten dominant (natur og vilt er til for oss mennesker, skal forvaltes til vår gode), mens andre mer mot gradienten gjensidig (menneske og vilt skal kunne leve side om side uten frykt, like rettigheter). Intervjuene med informantene tyder imidlertid på at verdiorienteringen til lokalsamfunnet som et kollektiv vil bevege seg mer mot dominant. Dette ser vi gjennom deres grunnleggende verdier og tanker om at de tradisjonelle næringene som utmarksbeite og jakt er viktigere enn å ha forekomster av de store rovdryrene.

En verdiorientering som går mer mot gjensidig kan ha en sammenheng med utdanningsgrad og hvilken type utdanning du har (Hermann et al., 2013). Dette kan vi se blant informantene mine, hvor de som har en høyere utdanningsgrad og utdanning innen naturvitenskap, har en tendens til å være mer rettet mot en gjensidig verdiorientering. Personer med verdiorientering som går mot gjensidig vil være mer positive til å bevare store rovdyr (Vaske et al., 2011). Til forskjell vil personer med verdiorientering som går mot dominant være mindre positive til store rovdyr (Gosling et al., 2019; Hermann et al., 2013; Zinn & Pierce, 2002). Dette kan være med på å begrunne hvorfor det er utbredte negative meninger om store rovdyr i Stor-Elvdal og Rendalen, ettersom verdiorienteringen her går mer mot dominant.

5.3 VERDSETTING AV ARTER

Jeg fant ut i mine resultater at ulike arter blir tildelt ulik verdi i lokalsamfunnene i Stor-Elvdal og Rendalen. Informantene nevner at de ikke liker utviklingen i regionen hvor det er et stadig økende press på villrein som er en nasjonal ansvarsart for Norge (Villreinnemda, 2020), og at om det blir en økende bestand av ulv vil dette kunne bli et problem for villreinen. Det paradoksale her er at argumentet om at vi har et internasjonalt ansvar for villreinen også gjelder for de store rovdyprene. Norge er gjennom Bernkonvensjonen forplikta til å ta vare på truede og sårbare arter, arter som vandrer over større områder og for arter som krever samarbeid på tvers av landegrenser (ETS, 1979). Dette har hatt en stor innflytelse på den norske rovdypolitikken, fordi ulv er en av artene som er nevnt i konvensjonen som en spesielt viktig art (ETS, 1979). I Norge er ulv rødlista og en art som krever samarbeid på tvers av landegrenser fordi vi deler ulvebestand med Sverige (Rovdata, 2022). Artene villrein og ulv blir derfor ilagt ulike verdi i lokalsamfunnene i Stor-Elvdal og Rendalen.

Woods (2000) foreslår at det kan være 12 ulike grunner, utenom det økonomiske, til hvorfor mennesker misliker eller liker en art. Av grunnene hun nevner kan vi se at det er flere koblinger til hvorfor lokalsamfunnene liker villrein og misliker ulv. Lokalsamfunnene kan like villrein blant annet med bakgrunn i at de har en kulturell og historisk bakgrunn i området og at de har en nytteverdi for dem gjennom jakt. De kan mislike ulv fordi de kan utgjøre en fare for oss mennesker og påføre skade på menneskelig eiendom (beitedyr og hund). Dette til tross for at villreinen setter mye større begrensinger i forhold til utvikling av infrastruktur og ferdsel i Norge enn ulv.

Det er også flere av grunnene hun nevner som kan være grunner til at mennesker liker ulv (Woods, 2000). Blant annet fordi arter vi anser som pene og arter som har et kjent kroppslig utseende for oss mennesker (ulver og hunder) er arter vi liker. Noen av grunnene hun nevner kan også være årsaken til at det er splitta meninger om ulv. Blant annet at rovdyp er en usikker faktor fordi rovdyp er både likt og mislikt, men også at vår oppfatning av en art sine egenskaper er viktigere enn artens faktiske egenskaper. For det sistnevnte kan dette være en av grunnene til hvorfor byfolk liker ulv, mens bygdefolk misliker ulv. Byfolket har en oppfatning av en ulv sine egenskaper basert på deres utseende, mens bygdefolket opplever ulvens faktiske egenskaper. Som for eksempel at de kan utgjøre stor skade på beitedyr.

Informantene mine påpeker at de ulike rovdyrene også vil kunne bli verdsatt ulikt i lokalsamfunnene. Det blir påpekt at bjørn og gaupe i utgangspunktet ikke er problematiske med hverken beitedyr eller jakthunder. Jerv kan være problematiske med beitedyr, men ikke på samme skala som ulv. Det er ulv som er mest problematisk fordi de kan utgjøre så stor skade på beitedyr og er den eneste av de store rovdyrene som utgjør en trussel mot jakthunder. Det er derfor mulig at det kan lages en næring på rovdyrturisme som tar i bruk bjørn, gaupe og jerv. Turisme basert på å oppsøke gamle bjørnehi er for eksempel en form for rovdyrturisme som vil kunne ha en positiv effekt ettersom det vil kunne bidra til lokal verdiskaping, tar i bruk et rovdyr det ikke er forbundet like mye konflikt med, og dessuten er en aktivitet som ikke vil putte press på arten ved at man oppsøker dyret i seg selv. Lignende funn ble gjort av Brennodden (2016), da hun undersøkte suksessfaktorer for rovdyrturisme i Trysil, hvor bjørn var den arten som ble sett på som best egnet til rovdyrturisme.

5.4 BETYDNINGEN AV HOLDNINGER OG NORMER

Holdninger og normer er et av de nivåene som er høyere rangert i det kognitive hierarkiet. Dette nivået vil kunne avgrenses til mer spesifikke situasjoner og gjør det dermed enklere å kunne endre, fordi du for eksempel kan endre en holdning som er blitt dannet av en spesifikk situasjon, med en annen spesifikk situasjon (Manfredo, 2008). I mine funn var holdninger og normer noe som kan spille en viktig rolle i meninger om store rovdyr.

5.4.1 Holdninger

Informantene mine påpeker at negative holdninger mot rovdyr er sterkest blant jegere, bønder og store grunneiere i Stor-Elvdal og Rendalen. Lignende funn er vist i studiet til Bjerke et al. (2002). Det blir også påpekt av mine informanter at dette skyldes at dette er personer som har hatt en direkte eller indirekte negativ opplevelse med store rovdyr. At direkte eller indirekte opplevelser vil påvirke holdninger blir poengtert i studiet til Manfredo (2008). Det er også funnet i tidligere forskning at indirekte negative opplevelser med ulv vil kunne bidra til negative holdninger blant lokalsamfunn som bor i nærheten av ulveområder (Karlsson & Sjöström, 2007; Gosling et al., 2019). Barmoen (2022) fant ut at forskning på store rovdyr var blant forskningen i Norge som har lavest tillit blant det norske folk. Han fant også ut at tilliten var lavest blant storviltjegere og bønder som har opplevd tap av husdyr til store rovdyr – med andre ord personer som har hatt en direkte eller indirekte negativ opplevelse med store rovdyr. Med bakgrunn i disse ulike studiene og mine funn kan det argumenteres for at holdninger spiller en viktig rolle i negative meninger om store rovdyr i Stor-Elvdal og Rendalen.

Om rovdyrturisme kan bidra til gode direkte opplevelser med store rovdyr, kan dette være med på å skape positive holdninger til store rovdyr. Gode direkte opplevelser kan erstatte tidligere negative direkte eller indirekte opplevelser. Det er dog noe usikkert om personer som har hatt negative opplevelser er villige til å betale for å delta på turisme basert på noe de har hatt en negativ opplevelse med. Om Besøkssenter Rovdyr Østerdalen kan få økonomiske midler til det, kan et gratis opplegg med store rovdyr i regi av dem bidra til det konfliktdempende arbeidet i regionen.

5.4.2 Normer

I mitt studieområde er det de som stiller seg negative til rovdyr som roper høyest. Dette vil kunne bidra til å sette en sosial norm for lokalsamfunnene i Stor-Elvdal og Rendalen som tilsier at det ikke er greit å være positiv til store rovdyr. Mitt funn her blir støttet av funnet til Eriksson (2016) om at individuelle meninger om rovdyrpolitikk i rurale områder vil kunne bli påvirket av kollektive meninger i lokalsamfunnet.

Det er allikevel viktig å bemerke seg at sosiale normer og verdier for overensstemmelse kan være noe overlappende. Overensstemmelse handler om å ta del i oppførsel og handlinger som bedrer nære forhold og om å underordne seg til de forventede sosiale normene (Schwartz, 2012). Det er derfor noe usikkert om det er en sosial norm eller verdier for overensstemmelse hos enkeltpersoner som bidrar til slike kollektive meninger.

5.5 KONFLIKTER MELLOM VERN OG TURISME

Jeg har diskutert ovenfor at lokalbefolkningen i stor grad ikke vil stille seg positive til rovdyrturisme. Jeg har poengtert at de som i utgangspunktet er negative til store rovdyr ikke vil stille seg positive til rovdyrturisme, men det kan også se ut til at de som i utgangspunktet er positive til store rovdyr også kan stille seg negative til turisme basert på store rovdyr. Det er gjennom forskning vist at viltturisme kan ha negative effekter på vilt og deres leveområder gjennom å endre naturlig oppførsel hos vilt, øke infrastruktur og ødelegge naturlige ressurser (Rizzolo, 2017). For de som stiller seg positive til store rovdyr generelt vil det ofte være utbredte verdier for universalisme. Med utbredte verdier for universalisme vil viktigheten med å bevare og løfte velværen til arter være viktig (Schwartz, 2012). Verdier for universalisme var utbredt blant mine informanter, noe som kom tydelig frem ved at de påpekte at de er glade i alle typer dyr fra små insekter, til klovvilt, til store rovdyr. De nevnte også viktigheten med at vilt ikke skal forstyrres unødvendig. Om turisme basert på store rovdyr er med på å forringe

levevilkår og leveområder for rovvilt er dette noe som vil kunne bidra til negative meninger om rovdyrturisme.

6 KONKLUSJON

I lokalsamfunnet i Stor-Elvdal og Rendalen kommer det frem at det er både positive og negative meninger om store rovdyr. Det blir allikevel malt et bilde av at det er negative meninger som er mest utbredt. Dette skyldes høyst sannsynlig at det er de negative som roper høyest. Noen av de tydeligste grunnene til de negative meningene er utbredte verdier for makt, tradisjon, sikkerhet og overenstemmelse. Spesielt verdiene for makt spiller en viktig rolle for de negative meningene. Lokalbefolkningen føler at den nasjonale rovdyrpolitikken ikke tar nok hensyn til de som kjenner på de negative konsekvensene. Rovdyrturisme vil derfor kunne ha en negativ effekt på meninger om store rovdyr, ettersom dette vil kunne bli sett på som enda en brikke i neglisjeringen av problemene lokalbefolkningen føler på. Verdier er også det kognitive nivået som er vanskeligst å endre (Schwartz, 2012).

Funnen mine tyder på at det er en utbredt dominant verdiorientering i lokalsamfunnet, som står i tråd med de grunnleggende verdiene i området. For informantene er verdiorienteringen mer rettet mot å være pluralistisk. Det kommer også frem at holdninger vil kunne spille en viktig rolle i de negative meningene om store rovdyr i Stor-Elvdal og Rendalen. Negative holdninger som er dannet gjennom direkte eller indirekte negative opplevelser med store rovdyr vil kunne erstattes med positive direkte opplevelser. Her kan rovdyrturisme ha en positiv effekt på meninger om store rovdyr.

Viltturisme med kunnskapsrike guider kan virke som et verktøy for å løfte kunnskapsnivået om store rovdyr, ikke bare for turistene, men også for lokalbefolkningen (Borges de Lima & Green, 2017). Det viste seg allikevel at de som i utgangspunktet stiller seg positive til rovdyr også vil kunne stille seg negative til rovdyrturisme. De ulike rovdyrene oppleves forskjellig for lokalbefolkningen, hvor enkelte anses som mindre konfliktfylte. Ulv er den arten som blir ansett som den største bidragsyteren til konflikter i området. Bjørn, jerv og gaupe skaper mindre konflikter, og vil derfor egne seg bedre til rovdyrturisme. Oppsøking av gamle bjørnehi kan være en form for rovdyrturisme som vil ha en positiv effekt, ettersom det tar i bruk et av rovdyrene det er knyttet mindre konflikt til, og dessuten vil ta mer hensyn til dyret ved å ikke oppsøke det direkte. Det er imidlertid usikkert om personer med negative meninger og frykt for store rovdyr vil være villig til å betale for å delta på en slik type turisme.

6.1 PRAKTISKE IMPLIKASJONER

I lys av funnene i oppgaven min virker det tydelig at rovdyrpolitikken må anerkjenne at konflikten rundt store rovdyr ikke bare er en menneske-vilt konflikt, men like mye en konflikt mellom mennesker. Dette blir viktig å ta i betraktning for det videre konfliktdempende arbeidet i regionen. Hvorvidt rovdyrturisme er svaret på konflikten i regionen, er jeg usikker på. Det kan som jeg foreslår være en idé å starte med en form for småskala turisme, hvor en tar i bruk en av de mindre konfliktfylte artene og en form for turisme som ikke bidrar til å sette press på dyret. Om rovdyrturisme skal kunne ha en positiv effekt på meninger om store rovdyr, tror jeg det burde gjøres gjennom Besøkssenter Rovdyr Østerdalen, ettersom de har større forutsetning for å kunne holde gratis opplegg.

Det vil være viktig å spille på lag med de lokale grunneierne. Selv om det i prinsippet kan utføres rovdyrturisme på annen manns grunn gjennom allemannsretten, vil ikke det å tvinge det frem på denne måten bidra til konfliktdempende arbeid. Det vil også være nødvendig med en involvering av lokalsamfunnet gjennom utvikling av produkter og å formidle både de positive og de negative aspektene ved å ha store rovdyr i nærområdet sitt (Brennodd, 2016).

6.2 BEGRENSNINGER OG FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING

Den kvalitative metoden som jeg har benyttet meg av til denne oppgaven gir ikke grunnlag for å generalisere for alle i lokalsamfunnene i Stor-Elvdal og Rendalen, eller til rurale områder i Norge generelt. Til tross for et inntrykk av at det var flere som stilte seg negative til rovdyrturisme, påpekte flere av informantene mine at dersom jeg hadde utført en anonym spørreundersøkelse, ville det være overraskende mange positive. Det var allikevel essensielt å benytte meg av dybdeintervjuer for å svare på problemstillingen. Jeg var ikke interessert i å vite hvor mange som er for eller imot turisme basert på store rovdyr. Jeg var interessert i å vite hvorfor enkeltpersoner er for eller imot, og om det bærer i verdier, grunnleggende tro, holdninger eller normer. Klarer jeg å kartlegge meningsgrunnlaget vil det være enklere å forstå hvilken effekt rovdyrturisme vil kunne ha på lokalsamfunnene.

En annen begrensning ved metoden er valg av informanter. Alle informantene jeg snakket med var tilflyttere til Stor-Elvdal og Rendalen. Verdier er noe en vil kunne få tidlig i livet (Schwartz, 2012) og vil derfor kunne være med å gi skjevstilt data dersom informantene kommer fra plasser med andre typer verdier. Det kan hende det ville forandret resultatet av

studien om jeg bevisst anskaffet informanter som også er født og oppvokst i området, slik at en lettere kunne sett om det er et skille mellom verdier hos tilflyttere og lokale. I tillegg fikk jeg færre informanter enn jeg ønsket som ville delta på studien, til tross for at jeg var tydelig på at jeg ville sikre anonymiteten deres. Dette vil mest sannsynlig ha en sammenheng med at oppgaven baserer seg på et konfliktfylt tema, og at enkeltpersoner ikke ville uttale seg om det.

I resultatene mine fremkommer det at ikke alle de store rovdyrene er like problematiske. Problematikken rundt ulv blir nevnt som det som bidrar mest til negative meninger om store rovdyr. Det blir også nevnt at om det hadde vært utført en anonym spørreundersøkelse at det kan tyde på at det ville vært overraskende mange som er positive til store rovdyr. Til videre forskning ville det derfor vært interessant å gjennomføre en slik spørreundersøkelse, og sjekke dette opp mot resultater fra studier som kartlegger hvorfor lokalbefolkningen har positive eller negative meninger om store rovdyr. Det ville også kunne være interessant å undersøke videre hvilke typer rovdyrturisme (oppsøke bjørnehi, fotoskjul, etc.) personer stiller seg negative eller positive til, for å ha et bedre grunnlag for å si hvilke typer turisme som kan bidra til det konfliktdempende arbeidet i regionen.

7 KILDELISTE

- Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior. In *Action control* (pp. 11-39). Springer.
- Angulo, E., & Courchamp, F. (2009). Rare species are valued big time. *PloS one*, 4(4), e5215.
- Ballantyne, R., Hughes, K., Lee, J., Packer, J., & Sneddon, J. (2018). Visitors' values and environmental learning outcomes at wildlife attractions: Implications for interpretive practice. *Tourism Management*, 64, 190-201.
- Barmoen, M. (2022). Obsessive about shades of grey: Attitudes towards wolves and trust in large carnivore science.
- Bhatia, S., Redpath, S. M., Suryawanshi, K., & Mishra, C. (2020). Beyond conflict: exploring the spectrum of human–wildlife interactions and their underlying mechanisms. *Oryx*, 54(5), 621-628.
- Borges de Lima, I., & Green, R. J. (2017). Wildlife Tourism, Environmental Learning and Ethical Encounters. *Cham: Springer International Publishing*.
- Brennodden, I. M. H. (2017). *Reiselivsnæringas syn på suksessfaktorer og hindringer for rovdyrsturisme i Trysil kommune* Norwegian University of Life Sciences, Ås].
- Buckley, R. (2004). *Environmental impacts of ecotourism*. CABI Publishing.
- Bulbeck, C. (2005). Facing the wild: Ecotourism. *Conservation, and Animal Encounters*.
- Bulte, E., & Rondeau, D. (2007). Compensation for wildlife damages: Habitat conversion, species preservation and local welfare. *Journal of Environmental Economics and Management*, 54(3), 311-322.
- Chardonnet, P., Clers, B. d., Fischer, J., Gerhold, R., Jori, F., & Lamarque, F. (2002). The value of wildlife. *Revue scientifique et technique-Office international des épizooties*, 21(1), 15-52.
- Cui, Q., Ren, Y., & Xu, H. (2021). The Escalating Effects of Wildlife Tourism on Human–Wildlife Conflict. *Animals*, 11(5), 1378.
- Dyrebeskyttelsen. (2021). *Tap av sau*. <https://www.dyrebeskyttelsen.no/tap-sau-pa-beite/>
- Elofsson, K., Widman, M., Häggmark Svensson, T., & Steen, M. (2015). Påverkan från rovdjursangrepp på landsbygdsföretagens ekonomi.
- Eriksson, M. (2016). Rurality and collective attitude effects on wolf policy. *Sustainability*, 8(8), 711.

- ETS. (1979). *Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitat*.
<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=104>
- Fishspot. (2022). *Koppang Camping*. <https://fishspot.no/en/overnattingssted/koppang-camping/>
- Frank, B., & Glikman, J. A. (2019). Human-wildlife conflicts and the need to include coexistence. *Human-Wildlife Interactions: Turning Conflict into Coexistence. Series Conservation Biology*, 23, 1-19.
- Fulton, D. C., Manfredo, M. J., & Lipscomb, J. (1996). Wildlife value orientations: A conceptual and measurement approach. *Human Dimensions of Wildlife*, 1(2), 24-47.
- Gieser, T., & von Essen, E. (2021). Wolves, ecologies of fear, and the affective challenges of coexistence. *Society & Space Magazine*.
- Gosling, E., Bojarska, K., Gula, R., & Kuehn, R. (2019). Recent arrivals or established tenants? History of wolf presence influences attitudes toward the carnivore. *Wildlife Society Bulletin*, 43(4), 639-650.
- Harland, P., Staats, H., & Wilke, H. A. (2007). Situational and personality factors as direct or personal norm mediated predictors of pro-environmental behavior: Questions derived from norm-activation theory. *Basic and applied social psychology*, 29(4), 323-334.
- Heberlein, T. A., & Black, J. S. (1981). Cognitive consistency and environmental action. *Environment and Behavior*, 13(6), 717-734.
- Hemson, G., Maclellan, S., Mills, G., Johnson, P., & Macdonald, D. (2009). Community, lions, livestock and money: a spatial and social analysis of attitudes to wildlife and the conservation value of tourism in a human–carnivore conflict in Botswana. *Biological Conservation*, 142(11), 2718-2725.
- Hermann, N., Voß, C., & Menzel, S. (2013). Wildlife value orientations as predicting factors in support of reintroducing bison and of wolves migrating to Germany. *Journal for Nature Conservation*, 21(3), 125-132.
- Higginbottom, K. (2004). Managing impacts of wildlife tourism on wildlife. *Wildlife tourism: Impacts, management and planning*, 211-229.
- Higginbottom, K., Northrope, C., & Green, R. (2001). *Positive effects of wildlife tourism on wildlife*. CRC for Sustainable Tourism Gold Coast.
- Homer, P. M., & Kahle, L. R. (1988). A structural equation test of the value-attitude-behavior hierarchy. *Journal of Personality and social Psychology*, 54(4), 638.

- Jacobs, M. H., Vaske, J. J., Teel, T. L., & Manfredo, M. J. (2018). Human dimensions of wildlife. *Environmental psychology: An introduction*, 85-94.
- Jegeravisen. (2021). På 4 dager har 2 hunder blitt drept av ulv. <https://jegeravisen.no/pa-4-dager-har-2-hunder-blitt-drept-ulv/>
- Kaltenborn, B. P., & Bjerke, T. (2002). The relationship of general life values to attitudes toward large carnivores. *Human Ecology Review*, 55-61.
- Kaltenborn, B. P., Bjerke, T., Vitters, & Oslash, J. (1999). Attitudes toward large carnivores among sheep farmers, wildlife managers, and research biologists in Norway. *Human Dimensions of Wildlife*, 4(3), 57-73.
- Karlsson, J., & Sjöström, M. (2007). Human attitudes towards wolves, a matter of distance. *Biological Conservation*, 137(4), 610-616.
- Kessel, D. (2018). Hvorfor driver jeg med dette? NRK. <https://www.nrk.no/innlandet/20-sauer-drept-eller-skadet-av-ulv-1.14078373>
- Koller, P. (2014). On the nature of norms. *Ratio Juris*, 27(2), 155-175.
- Kuenzi, C., & McNeely, J. (2008). Nature-based tourism. In *Global risk governance* (pp. 155-178). Springer.
- Larm, M., Elmhagen, B., Granquist, S. M., Brundin, E., & Angerbjörn, A. (2018). The role of wildlife tourism in conservation of endangered species: Implications of safari tourism for conservation of the Arctic fox in Sweden. *Human Dimensions of Wildlife*, 23(3), 257-272.
- Linnell, J. D., Kovtun, E., & Rouart, I. (2021). *Wolf attacks on humans: an update for 2002–2020*. Norwegian Institute for Nature Research (NINA).
- Lov om jakt og fangst av vilt (viltloven), (1981). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-29-38?q=viltloven>
- Forskrift om utøvelse av jakt, felling og fangst, (2002). [https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2002-03-22-313?q=\(Forskrift%20om%20ut%C3%B8velse%20av%20jakt,](https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2002-03-22-313?q=(Forskrift%20om%20ut%C3%B8velse%20av%20jakt,)
- Forskrift om erstatning når husdyr blir drept eller skadet av rovvilt, (2014). <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-05-30-677?q=rovvilterstatning>
- Macdonald, C., Gallagher, A. J., Barnett, A., Brunnschweiler, J., Shiffman, D. S., & Hammerschlag, N. (2017). Conservation potential of apex predator tourism. *Biological Conservation*, 215, 132-141.
- Manfredo, M. J. (2008). Who cares about wildlife? In *Who cares about wildlife?* (pp. 1-27). Springer.

- Manfredo, M. J., Teel, T. L., & Zinn, H. (2009). Understanding global values toward wildlife. *Wildlife and society: The science of human dimensions*, 31-43.
- Mehmetoglu, M. (2007). Naturbasert reiseliv. *Bergen: Fagbokforlaget Høgskolen i Buskerud Postboks*, 235, 3603.
- Miljøstatus. (2021a). *Jerv i Norge*. <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/arter/rovdyr-og-rovfugler/jerv/>
- Miljøstatus. (2021b). *Ulv i Norge*. <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/arter/rovdyr-og-rovfugler/ulv/>
- Miljøstatus. (2022). *Bjørn i Norge*. <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/arter/rovdyr-og-rovfugler/bjorn/>
- Morales-González, A., Ruiz-Villar, H., Ordiz, A., & Penteriani, V. (2020). Large carnivores living alongside humans: Brown bears in human-modified landscapes. *Global Ecology and Conservation*, 22, e00937.
- Nettavisen. (2006). Sabotasje mot ulveforsker. <https://www.nettavisen.no/sabotasje-mot-ulveforsker/s/12-95-558310>
- Newsome, D., Dowling, R. K., & Moore, S. A. (2005). Wildlife tourism. In *Wildlife Tourism*. Channel View Publications.
- NKFF. (2022). *Terminliste 2022*. Norske Konkurransesluefiskeres Forbund. <https://nkff.net/terminliste-2022/>
- Nyhus, P. J. (2016). Human–wildlife conflict and coexistence. *Annual review of environment and resources*, 41, 143-171.
- Ohrens, O., Tortato, F. R., Hoogesteijn, R., Sarno, R. J., Quigley, H., Goic, D., & Elbroch, L. M. (2021). Predator tourism improves tolerance for pumas, but may increase future conflict among ranchers in Chile. *Biological Conservation*, 258, 109150.
- Peterson, M. N., Birckhead, J. L., Leong, K., Peterson, M. J., & Peterson, T. R. (2010). Rearticulating the myth of human–wildlife conflict. *Conservation Letters*, 3(2), 74-82.
- Rajecki, D. W. (1990). *Attitudes*. Sinauer Associates.
- Ravenelle, J., & Nyhus, P. J. (2017). Global patterns and trends in human–wildlife conflict compensation. *Conservation Biology*, 31(6), 1247-1256.
- REGUNA. (2022). *Nyhet! Stirr en kongeørn i øya*. Rendalen Guiding og Naturopplevelser. <https://reguna.no/HjemNorsk/opplevelser-1>
- Rendalen, O. (2022). *Fiskeguiding i Mistra*. <https://www.opplevrendalen.no/opplev-rendalen/fiskeguiding-i-mistra-p5713623>

- Rizzolo, J. B. (2017). Exploring the sociology of wildlife tourism, global risks, and crime. *Conservation Criminology*, 133-154.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free press.
- Rovbase. (2022). *Erstatning for sau*. <https://www.rovbase.no/erstatning/sau>
- Rovdata. (2022a). *Bestandsstatus - Brunbjørn*.
<https://rovdata.no/Brunbj%C3%B8rn/Bestandsstatus.aspx>
- Rovdata. (2022b). *Bestandsstatus - Gaupe*. <https://rovdata.no/Gaupe/Bestandsstatus.aspx>
- Rovdata. (2022c). *Bestandsstatus - Jerv*. <https://rovdata.no/Jerv/Bestandsstatus.aspx>
- Rovdata. (2022d). *Bestandsstatus - Ulv*. <https://rovdata.no/Ulv/Bestandsstatus.aspx>
- Rovdata. (2022e). *Fakta om ulv*. <https://rovdata.no/Ulv/Faktaomulv.aspx>
- Røskift, E., Händel, B., Bjerke, T., & Kaltenborn, B. P. (2007). Human attitudes towards large carnivores in Norway. *Wildlife biology*, 13(2), 172-185.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 1-65). Elsevier.
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online readings in Psychology and Culture*, 2(1), 2307-0919.1116.
- Semley, N., Horner, S., & Brunt, P. (2017). Research methods in tourism, hospitality and events management. *Research Methods in Tourism, Hospitality and Events Management*, 1-360.
- Silverman, R. M., & Patterson, K. L. (2014). *Qualitative research methods for community development*. Routledge.
- Sirakaya-Turk, E., Uysal, M., Hammitt, W. E., & Vaske, J. J. (2017). *Research methods for leisure, recreation and tourism*. CABI.
- Skogen, K., Johansson, M., Figari, H., Flykt, A., & Krange, O. (2018). Erfaringer med ulv.
- SNL. (2021). *Stor-Elvdal*. Store Norske Leksikon. <https://snl.no/Stor-Elvdal>
- SNL. (2022). *Rendalen*. Store Norske Leksikon. <https://snl.no/Rendalen>
- SSB. (2004). *Fra skuddpremier til fredning og irregulær avgang*. Statistisk Sentralbyrå.
<https://www.ssb.no/a/histstat/artikler/rovdyr/art-2004-05-05-01.html>
- SSB. (2022a). *Rendalen (Innlandet)*. <https://www.ssb.no/kommuneareal/rendalen>
- SSB. (2022b). *Stor-Elvdal (Innlandet)*. Statistisk Sentralbyrå.
<https://www.ssb.no/kommuneareal/stor-elvdal>
- Stensrud, V. (2015). Storelgen er på plass. NRK. <https://www.nrk.no/innlandet/storelgen-er-pa-plass-1.12604054>

- Steven, R., Pickering, C., & Castley, J. G. (2011). A review of the impacts of nature based recreation on birds. *Journal of environmental management*, 92(10), 2287-2294.
- Tapper, R. (2006). *Wildlife watching and tourism: a study on the benefits and risks of a fast growing tourism activity and its impacts on species*. UNEP/Earthprint.
- Teel, T. L., Manfredo, M. J., Jensen, F. S., Buijs, A. E., Fischer, A., Riepe, C., Arlinghaus, R., & Jacobs, M. H. (2010). Understanding the cognitive basis for human-wildlife relationships as a key to successful protected-area management. *International Journal of Sociology*, 40(3), 104-123.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitative metoder* (5. utg.) Fagbokforlaget.
- Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (Vol. 4). Gyldendal Norsk forlag AS.
- Values, A. s. W. (2022). *What Are Wildlife Value Orientations?*
<https://sites.warnercnr.colostate.edu/wildlifevalues/home-page/what-are-value-orientations/>
- Vaske, J. J., Jacobs, M. H., & Sijtsma, M. T. (2011). Wildlife value orientations and demographics in The Netherlands. *European Journal of Wildlife Research*, 57(6), 1179-1187.
- Vaske, J. J., Landon, A. C., & Miller, C. A. (2020). Normative influences on farmers' intentions to practice conservation without compensation. *Environmental Management*, 66(2), 191-201.
- Veal, A. J. (2017). *Research methods for leisure and tourism*. Pearson UK.
- Villreinnemda. (2020). *Uttalelse - Miljøkvalitetsnorm for villrein 1512*.
- Vining, J., & Merrick, M. S. (2012). Environmental epiphanies: Theoretical foundations and practical applications. In *The Oxford handbook of environmental and conservation psychology*.
- Woods, B. (2000). Beauty and the beast: preferences for animals in Australia. *Journal of Tourism Studies*, 11(2), 25-35.
- Zinn, H. C., & Pierce, C. L. (2002). Values, gender, and concern about potentially dangerous wildlife. *Environment and Behavior*, 34(2), 239-256.
- Østerdalen, B. R. (2022). *Besøkssenter Rovdyr Østerdalen*. <https://rovdyrsenter.no/om-besokssenter-rovdyr/osterdalen/>

8 VEDLEGG

8.1 INTERVJUGUIDE (VEDLEGG I)

1) Grunnleggende informasjon, liten introduksjon.

- Hva heter du?
- Hvor gammel er du?
- Hvor er du fra?
 - o Eventuelt hvorfor valgte du å flytte til Stor-Elvdal/Rendalen?
- Hvor lenge har du bodd i området?
- Har du familie?
- Hva jobber du med til vanlig?

2) Generelt om ville dyr og store rovdyr

- Hva er ditt forhold til ville dyr?
 - o Hvorfor
 - o Har du alltid hatt det samme forhold til ville dyr som du har nå?
- Hvordan ville du definert menneske-vilt møte? (fysisk møte, sportegn, kadaverfunn og lignende)
- Er du positiv eller negativ til å møte ville dyr når du er ute i naturen?
- Møter du på noen ville dyr i din hverdag?
 - o Kan du fortelle om et eksempel?
 - o Hvordan oppleves de møtene?
- I vårt samfunn har alle mennesker like rettigheter. Hva tenker du om ville dyr sine rettigheter? Kan det sammenlignes med menneskelige rettigheter?
 - o Hvorfor/hvorfor ikke?
- Vi mennesker har brukt og bruker ville dyr til vår fordel gjennom for eksempel jakt, fiske og viltkikking. Hva tenker du om at vi bruker ville dyr til vår fordel?
- Skal vi mennesker bestemme hvor ville dyr skal oppholde seg?
 - o Synes du at vi mennesker skal styre hvor mange ville dyr det er i et område eller skal vi la naturen styre dette selv?
- Hva tenker du om å ha store rovdyr i nærområdet ditt?
 - o Når begynte du å tenke på store rovdyr slik?

- Er du personlig engasjert i debatten om store rovdyr?
 - Har du alltid vært det?
- Hvordan blir du påvirket av de store rovdyrene i din posisjon som den aktøren du er?
- Har du hatt noen personlige opplevelser med store rovdyr (eventuelt noen du kjenner)?
 - I så fall, hvordan opplevdes det?

3) Rovdyrturisme

- Når du hører rovdyrturisme, hva forestiller du deg at det er?
 - Hva tenker du at det kan innebære?
- Kjenner du til rovdyrturisme enten i Norge eller i Norden? Eventuelt andre steder i verden?
- Kjenner du til noen som driver med rovdyrturisme i Stor-Elvdal/Rendalen?
 - Hva tenker du om at de driver med det?
- Hvilke tanker har du rundt mulighetene for rovdyrturisme i Stor-Elvdal/Rendalen i framtiden?
 - Er du åpen for at noen/flere driver med det i nærområdet ditt?

4) Lokalsamfunnet og rovdyrturisme

- Hva tenker du om ville dyr sin posisjon i lokalsamfunnet i dag? Er de viktige for kulturen og den lokale identiteten?
 - På hvilken måte er de viktige? (jakt, fiske, friluftsliv)
 - Er rollen deres problematisk på noen måte synes du?
- Tenker du at folk i bygda er generelt positive eller negative til store rovdyr?
 - Hva tror du er grunnen til det?
- Påvirkes ditt syn på store rovdyr av hva de andre i bygda synes?
- Har du hørt noen i bygda snakke om rovdyrturisme?
- Hvordan tror du rovdyrsenteret har blitt tatt imot av lokalsamfunnet?
- Hvordan tror du lokalsamfunnet hadde tatt imot en aktør som drev med turisme basert på store rovdyr? (norms)

5) Effekten av rovdyrturisme (rovdyrturisme som konfliktdempende tiltak)

- Tror du rovdyrturisme kan bidra til lokalverdiskaping rent økonomisk?
 - Om det hadde gjort det, ville dette gjort deg mer positiv eller mindre positiv til å ha rovdyr i nærområdet?
- Hvordan tror du lokalbefolkningen generelt ville følt rundt rovdyr om de skapte mer penger i lokalsamfunnet?
- Hvilken rolle kunne en aktør innen rovdyrturisme spilt for lokalsamfunnet?
- Om en aktør innen rovdyrturisme bidro til flere arbeidsplasser i kommunen, hvilken effekt tror du det ville hatt?
- Tror du rovdyrturisme kan gjøre Stor-Elvdal/Rendalen til et mer attraktivt område for gjennomreisende og styrke kommunen/e som en destinasjon?
- I Sverige har de testet ut guiding hvor GPS-merkede dyr blir oppsøkt og vist posisjon på skjerm, for å vise hvordan de reagerer på menneskers nærvær. Hadde det her hjulpet deg å reflektere rundt dine egne følelser med en sånn opplevelse?

6) Avslutning

- Er det noe jeg ikke har spurt om som du vil utdype?
- Noe mer?
- Har du forslag til andre jeg burde kontakte for intervju?

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway